

Сни в оселі відьми
Говард Філіпс Лавкрафт

Зарубіжні авторські зібрання

Американського письменника, поета і журналіста Говарда Філіпса Лавкрафта (1890–1937) називали Едгаром По ХХ століття. Він працював у жанрі хорору, містики, фентезі та наукової фантастики й був творцем і магістром американської містичної «чорної школи» 20—30-х років минулого століття. За життя Лавкрафт не опублікував жодної книжки і зажив слави серед широкого читацького загалу вже після своєї смерті. Його творчість – невичерпне джерело натхнення для кінематографістів, за його творами знято багато фільмів.

«Сни в оселі відьми» – оповідання Г. Ф. Лавкрафта, написане 1932 року. Волтер Джилмен – талановитий фізик, який до того ж чудово знався на фольклорі. Навчаючись в Архемському університеті, він намагався поєднати точні науки з міфами, щоб визначити зв'язок відомих і невідомих просторів. Йдучи своїм науковим шляхом, він вивчив безліч заборонених книжок, серед яких і жахливий «Некрономікон». Але й цього йому вдалося замало – Джилмен вирішив оселитися у старовинному будинку, де, за легендами, досі витає дух відьми Кезії Мейсон, яка вміла переміщатися за межі відомого світового простору, що вона й зробила в ніч перед своєю стратою...

Говард Філіпс Лавкрафт

Сни в оселі відьми

Серія «Зарубіжні авторські зібрання» заснована у 2019 році

Howard Phillips Lovecraft

THE DREAMS IN THE WITCH HOUSE

Переклад з англійської Є. М. Тарнавського

Художник-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова

© Є. М. Тарнавський, переклад українською, 2019

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2019

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2019

Зелений Луг

(У співавторстві з Вінфред Джексон)

Передмова тлумачів

Обставини, за яких виявили подану нижче вельми незвичайну оповідку (або, швидше, безпосередній звіт про враження), мають такий винятковий характер, що нам видається необхідним викласти його якнайдетальніше. У середу ввечері (якщо бути точнішим, то десь о пів на дев'яту вечора), 27 серпня 1913 року, мешканці невеликого прибережного селища Потовонкет, що в американському штаті Мен, були налякані жахливо потужним громовим гуркотом, який супроводжував сліпучий спалах вогню. Ті з них, кому в той час довелося бути на березі, стали свідками падіння в океан розпеченої брили, що викинуло в небо велетенський стовп води та пари. У неділю трое місцевих рибалок – Джон Річмонд, Пітер Б. Карр і Саймон Кенфілд – зачепили сіті та витягли на берег неабиякий, вагою десь триста шістдесят фунтів, шматок якоїсь металевої породи, яка, за словами пана Кенфілда, понад усе на світі нагадувала вугільний шлак. Селяни, котрі збіглися повітрішатися на дивовижу, одностайно зійшлися на думці, що це була та сама комета, яка чотири дні тому звалилася їм мало не на голову з неба. Доктор Річмонд М. Джонс, місцевий науковець, охоче підтвердив аеролітичне або метеоритне походження цієї брили. Маючи намір відіслати взірць породи на експертизу до Бостона, доктор Джонс розколов метеорит і виявив у нього всередині вельми незвичайний на вигляд нотатник, на сторінках якого і містилася пропонована вашій увазі історія. Додамо, що цей записник досі перебуває у цього високоповажного вченого.

За своєю формою знахідка нічим не різнилася від пересічного нотатника обсягом у тридцять сторінок і розміром три на п'ять дюймів. Що ж стосується матеріалу, з якого вона

була виготовлена, то він і досі залишається таємницею. Обкладинка записника зроблена з якоїсь темної щільної речовини, невідомої сучасній геології і яка не піддається жодним засобам механічного чи хімічного впливу. Те саме можна сказати і про її сторінки, додавши лише, що вони трохи світліші, ніж обкладинка, і, природно, набагато тонші. Ніхто з тих, кому довелося досліджувати загадковий нотатник, дотепер не може пригодно пояснити, яким чином він переплетений. Ясно лише, що в палітурних роботах окремі сторінки намертво клеїли до корінця – у будь-якому разі відірвати їх від нього неможливо навіть за допомогою наймогутніших механізмів. Що ж до самого документа, то він написаний вишуканою давньогрецькою мовою! Фахівці-палеографи, котрі вивчали рукопис, заявили, що він писаний скорописом, характерним для другого століття до Р. Х. У самому тексті не передбачені якісь вказівки про точніший час його створення. З техніки письма також не вдалося витягти нічого гідного уваги – загалом вона нагадує сучасну грифельну дощечку та відповідне писало. У результаті неймовірних (і, на жаль, марних) зусиль, яких покійний професор Гарвардського університету Чемберз доклав до розгадки таємниці неземної речовини, текст на кількох останніх сторінках книги розплився до ступеня повної нечитабельності. Ця обставина виявилася тим прикрішою, що рукопис перед тим не встигли скопіювати. Хоч би там як, а вцілілий шматок манускрипту витлумачив на новогрецьку відомий палеограф Резерфорд і в такому вигляді вручив авторам цієї передмови.

Професор Массачусетського технологічного інституту Мейфілд, який досліджував взірці космічного прибулуди, авторитетно підтвердив його метеоритну природу. Проти цієї думки різко виступив доктор фон Вінтерфельд із Гейдельберга (у 1918 році його інтернували як підозрілого представника ворожої нації). А от професор Колумбійського коледжу Бредлі не ризикнув зайняти якусь радикальну позицію у цій суперечці й заявив, що, зважаючи на наявність в ядрі боліда величезної кількості невідомих науці елементів, він би радив наразі утриматися від його класифікації.

Природа і зміст незвичайного записника, не кажучи вже про сам факт його присутності всередині метеорита, створюють таку складну й заплутану проблему, що так і не вдалося висунути жодного її більш-менш розумного пояснення. Збережений текст поданий тут настільки точно, наскільки це дозволяють можливості сучасної англійської мови. Залишається лише сподіватися, що котрийсь вдумливий читач знайде в ньому розгадку найбільшої таємниці, яку останнім часом пізнала наука.

Розповідь

Я перебував у повній самоті на досить вузькій смужці землі. По один бік від мене, там, де закінчувався прасований вітром килим зелені, виднілося море, на яскраво-блакитній і доволі неспокійній поверхні якого здіймалися сповнені солодкого дурману випари. Таким щільним і відчутним був цей серпанок, що я мимоволі засумнівався в існуванні межі між морем і небом. Тим більше що останнє було таким само яскраво-блакитним. По інший бік

виднілася темна маса стародавнього, як саме море, лісу, що безмежно простягався в глиб материка. Під його величезними кронами, що неймовірно розрослися, панував вічний морок, а непроникний частокіл гігантських стовбурів був пофарбований у зловісний зелений колір, котрий якимось дивним чином гармоніював із зеленню вузької смужки трави, на якій я стояв. На певній відстані від мене чорний лісовий масив ніби випускав із себе рукави і підходив до самої води, так, що та частина берега, на якій я опинився, була швидше майданчиком, ніж смугою. Вічний наступ дерев був таким невблаганним, що, здавалося, їм не може завадити навіть море. У будь-якому разі я чітко розгледів кілька стовбурів, що стирчали безпосередньо у воді.

Навколо мене не було жодної живої істоти, навіть ознаки того, що, окрім мене, тут узагалі є якісь живі істоти. Усе, що було, – це море, ліс і небо, і все це тяглося у нескінченну далечінь, недоступну моїй уяві. На додачу до всього мій слух не міг уловити жодного звуку, окрім глухого шурхоту лісу, що хитався під вітром, і плескоту океанських хвиль.

Раптом по всьому моему тілу пробігло тремтіння: я не уявляв, яким чином потрапив сюди, не пам'ятав ні свого імені, ні всього того, що було з ним колись пов'язане, але чомусь був упевнений у тому, що неодмінно з'їду з глузду, варто мені почати хоча б смутно пригадувати речі, яких навчався, про які мріяв і до яких я так нестримно прагнув у якомусь іншому, тепер уже дуже далекому житті. Я згадував довгі нічні години, які витратив на милування небесними міріадами зірок, а з ними – і прокльони, які посилав безсмертним богам за те, що моя душа занадто міцно прив'язана до тіла і не може вільно ширяти у безкрайніх космічних глибинах. Я згадав свої нечестиві наслідування стародавніх ритуалів і пошуки нових таємниць, розкиданих по сторінках папірусів Демокрита[1 - Демокрит Абдерський (приблизно 460–370 рр. до Р. Х.) – давньогрецький філософ-матеріаліст, засновник атомістичної гіпотези пояснення світу, що розглядав можливість існування нескінченного числа неповторних світів.], але з відновленням пам'яті повернувся і колишній жах, бо я усвідомлював свою цілковиту та жахливу самоту. Самотність, водночас сповнену неясних, ледь відчутних передчуттів чогось такого, що я ніколи в житті не забажав би ні бачити, ні навіть передчувати. У скрипінні зелених гілок, що гойдалися під вітром, мені вчувалися невгамовна ненависть і сатанинська зловтіха. Іноді мені здавалося, що ці звуки – відповідні репліки у бесіді лісу з неймовірними тваринами, що населяють його і ховаються від моїх очей (але не від мого внутрішнього погляду) за лускатими зеленими стовбурами величезних дерев. Найгнітючішим моїм відчуттям було усвідомлення зловісної чужорідності мого оточення. Хоча я і бачив навколо себе цілком реальні об'єкти з цілком реальними іменами – дерева, трава, море і небо, – я був упевнений, що вони ставляться до мене аж ніяк не так, як ті дерева, трава, море та небо, що оточували мене у моему колишньому і майже забутому житті. Не можу сказати, в чому полягала різниця, але вже одне те, що вона існувала, майже зводило мене з розуму.

А потім у тому ж місці, де щойно не було нічого, окрім океану, я побачив Зелений Луг. Він був відділений від мене широкою смужкою блакитної води, що вирувала і по якій прибували прикрашені запіненими гребенями хвилі, але, незважаючи на це, все ж

здавався дуже близьким. Іноді я перелякано озирався на дерева, що громадилися у мене за спиною, але більшу частину часу мій погляд притягував до себе Зелений Луг.

Саме тієї миті, коли я пильно спостерігав за цим незвичайним шматком суходолу, я раптом уперше відчув рух землі під своїми ногами. Спершу по ній пробігло схвильоване тремтіння, що змусило мене подумати про навмисність усього, що відбувається, а потім ділянка берега, на якій я стояв, відокремилася і повільно попливла геть, буцімто її несла підводна течія нездоланної сили. Я скам'янів від безмірного жаху й подиву, спричиненого таким безпрецедентним явищем, і перебував у цьому стані доти, поки між моїм островом і темною масою дерев не зблиснула яскраво-блакитна смуга води. Потім, усе ще трохи очманілий, я сів на траву і знову взявся роздивлятися оточений сонячними променями Зелений Луг. Тим часом із лісом з гіпотетичними чудовиськами, що заселяли його, які залишилися тепер далеко за моєю спиною, відбувалися явні зміни, і вони не обіцяли мені нічого хорошого. Я знав про це, навіть не обертаючи до них голови, бо чим більше я перебував у цьому новому для мене світі, тим менше залежав від п'яти людських чуттів, які були мені колись єдиною опорою. Я знав, що лускаті стовбури випромінювали в моєму напрямку майже відчутні згустки ненависті, але це анітрохи мене не турбувало, бо мій маленький острівець устиг на той час відплисти вже далеко від берега.

Але не встиг я позбутися однієї небезпеки, як переді мною тут же постала інша. Невеликі шматочки ґрунту продовжували відколюватися від плавучого острівця, що ніс мене на своїй затишній зеленій спині, тож у будь-якому разі моя смерть була лише питанням часу. І навіть цієї миті, смутно усвідомлюючи, що смерті для мене більше не існує, я продовжував жадібно вдивлятися в Зелений Луг – цей майданчик втіленого спокою, що контрастував з безоднею жаху, яка оточувала мене.

Незабаром звідкілясь із неймовірної далечини до мене долинув гуркіт спадаючої води. Це був не якийсь там тривіальний водоспад, яких мені довелося набачитися в житті. Ні, цей звук могли б чути навіть напівлегендарні скіфи, якби Середземне море раптом одним махом провалилося у жахливу підземну безодню! Мій острівець, що поступово розвалювався на шматки, прямував саме до такої безодні, але я, як і раніше, тримав себе в руках.

Далеко позад мене розгорталася якась жахлива трагедія. Обернувшись, якийсь час я споглядав на покинутий мною берег, і побачене змусило мене сіпнутися всім тілом. Високо в небі вишикувалися легіони темних створінь, що клубочилися, неначе хмари. Вони зависли над деревами і, здавалося, збиралися із силами перед рішучою сутичкою з в'юнким зеленим гілляччям. Потім із моря здійнялися клуби щільної імли, які злилися зі своїми повітряними родичами і цілком приховали землю від моїх очей. Хоча на хвилях, що оточували мене з усіх боків, продовжувало весело вигравати сонце (невідоме мені сонце), над покинутим мною берегом, здавалося, вирувала демонічної сили гроза – такою спекотною була сутичка пекельних дерев та їхніх невидимих союзників із об'єднаними силами повітря й води. Коли ж туман розсіявся, переді мною виникли сине небо та таке ж

сине море – і жодних слідів порослого лісом материка!

Раптом мою увагу прикував спів, що долинав із Зеленого Лугу. Я вже казав, що до того моменту не зустрів тут жодної ознаки життя. Однак тепер до мого слуху виразно долинали монотонні співи, походження і природа яких здалися мені страшенно знайомими. Хоча на такій відстані я не міг розрізнити жодного слова, ця пісня незбагненим чином пробудила у моїй голові стрункий ланцюжок асоціацій: я згадав про один пасаж, що викликав внутрішнє сіпання, який я колись прочитав у стародавньому єгипетському манускрипті і який у свою чергу був цитатою з первісного мероєнського папірусу. У моєму мозку один за одним поставали рядки, які я не наважуюся повторити, рядки, що розповідають про такі давні часи і форми життя, що їх, мабуть, не пам'ятає навіть іще зовсім молода в ту пору Земля. Про часи, заселені розумними і живими створіннями, здатними спілкуватися, яких, проте, ані люди, ані їхні боги живими назвати не змогли б.

Дослухаючись до цих віддалених звуків, я раптом усвідомив іще одну цікавинку пейзажу, що оточував мене, яку раніше відзначала лише моя підсвідомість. Увесь час, поки Зелений Луг перебував у полі мого зору, я не міг розрізнити на ньому жодного конкретного об'єкта – він уявлявся мені швидше як однорідна яскрава маса зелені. Однак тепер мені стало ясно, що мій спрямований невідомим плином острівець неминуче пройде повз сам берег Зеленого Лугу, тож мені випаде нагода дізнатися більше як про його будову, так і про джерело безперервного співу. Я з нетерпінням чекав моменту, коли перед моїм поглядом постануть невидимі співаки, хоча моя цікавість і була частково затьмарена лихими передчуттями. Шматки ґрунту продовжували гучно відвалюватися від мого незвичайного плоту, але я не звертав на це ніякої уваги, бо знав, що не можу померти, навіть якщо обернеться в ніщо моє теперішнє тіло (або те, що я за нього приймаю), що все навколишнє, зокрема й такі поняття, як життя і смерть, – не більше ніж ілюзія. Не сумнівався в тому, що перейшов межу світу смертних і наділених тілами створінь і став вільною та відокремленою від нього істотою. Я нічого не знав про те, де опинився, за винятком хіба того, що це не було мені знаним за колишнім життям на планеті Земля. А тому мої відчуття (якщо не брати до уваги жаху, що тяжіє над усім) мало чим відрізнялися від вражень мандрівника, котрий безпристрасно споглядає краєвид, що відкрився йому на новому закруті дороги. Якось я навіть спіймав себе на згадці про покинутих мною людей і краї, а також про те, які дивні фрази мені доведеться підбирати для того, щоб розповісти їм про все побачене. Щоправда, водночас я чудово усвідомлював, що більше вже ніколи не повернуся назад.

На той час я вже пропливав через Зелений Луг, і голоси співців стали набагато чутнішими та виразнішими. Мені здалося дивним, що при моєму знанні багатьох світових мов я так і не зміг розібрати слів. Як і раніше, коли я чув їх із великої відстані, вони здалися мені болісно знайомими, але й тепер ці урочисті гімни вже не пробуджували всередині мене нічого, окрім смутного та моторошнуватого відчуття впізнавання. Либонь, я ще був зачарований і водночас наляканий незвичним звучанням голосів, яке мені не передати словами. Тепер я чітко розрізняв деякі деталі пейзажу, що виділялися із зелені, яка

заполонила острів, укриті смарагдовим мохом скелі, кущі завбільшки з невеликі дерева і деякі менш помітні предмети, що дивним чином гойдалися і вібрували посеред чагарника. Спів, виконавців якого так нетерпляче очікував побачити, досяг піку гучності у ті миті, коли ці дивні предмети, здавалося, множилися й починали вібрувати з найбільшою амплітудою. І коли нарешті мій острівець підплив майже до самого берега, а гуркіт водоспаду майже заглушив багатоголосий спів, я побачив його джерело, побачив і в одну страхітливу мить пригадав усе. Не можу, не наважуюся писати про те, що побачив, бо там, на Зеленому Лузі, зберігалася огидна відповідь на всі запитання, що мордували мене колись, і ця відповідь, без сумніву, затьмарить розум будь-кому, хто пізнає істину, як це вже майже сталося зі мною... Тепер я знаю природу всього, що сталося зі мною, мною та деякими іншими, котрі також називали себе людьми, а потім пішли тим же шляхом! Я знаю наперед той цикл майбутнього, що нескінченно повторюється, з якого вже не вирватися ні мені, ні будь-кому... Я буду жити і відчувати вічно. І це незважаючи на те, що моя душа з останніх потуг волає до богів про милосердну смерть і забуття. Усе відкрите моему погляду: там, за оглушливим водоспадом, лежить країна Стетелос, де люди народжуються вже із самого початку і навіки старими... А на Зеленому Лузі... Але я спробую послати вісточку через усі ці незліченні безодні жаху, що зачаївся...

(У цьому місці рукопис стає абсолютно нечитабельним.)

За бар'єром сну

А мені приснився такий чудовий сон![2 - «Сон літньої ночі». Дія четверта, сцена 1.
Переклад Юрія Лісняка.]

Вільям Шекспір

Цікаво, чи замислюється більшість людей над могутньою силою снів і над природою темного світу, що породжує їх? Хоча переважна кількість нічних видінь є, можливо, всього лише блідим і химерним дзеркалом нашого денного життя, проти чого заперечував Фройд із його наївним символізмом, проте інколи зустрічаються випадки не від світу цього, які не можна пояснити звичними засобами. Їхній вплив, що хвилює і не залишає у спокої, дозволяє припустити, що ми ніби зазираємо у світ духів – світ, що не менш важливий, ніж наше фізичне буття, але відділений від нього нездоланим бар'єром. Зі свого досвіду знаю, що людина втрачає усвідомлення своєї земної суті й тимчасово переходить в інші, нематеріальні сфери, які різко відрізняються від усього відомого нам, але після пробудження зберігає про них лише розмиті спогади. За цими туманними й уривчастими свідченнями ми можемо багато про що здогадуватися, але нічого не вдасться довести. Можна припустити, що буття, матерія й енергія не є у снах постійними величинами, якими

ми звикли їх вважати, так само простір і час значно відрізняються там від наших земних уявлень про них. Іноді мені здається, що саме життя там є справжнім, а наше суєтне існування на землі – явище вторинне або й навіть уявне.

Саме від таких роздумів мене, ще молодого тоді юнака, відволікли в один із зимових днів 1900–1901 років, коли до психіатричної клініки, в якій я працював, привезли чоловіка, чий випадок незабаром надзвичайно мене зацікавив. Із документів випливало, що його звали чи то Джо Слейтер, чи то Слаадер, на вигляд він був типовим жителем Катскіллських гір, тобто однією з тих дивних, відразливих на вигляд істот – нащадків старого землеробського клану, чия вимушена, майже трьохсотлітня ізоляція серед скель у безлюдній місцевості сприяла поступовому виродженню, на відміну від щасливіших одноплемінників, котрі обрали для поселення обжиті ділянки. Це своєрідне плем'я нагадує тих мешканців півдня, котрих презирливо називають «білим дрантям»: їм однаково незнайомі як закони, так і мораль, а їхній інтелектуальний рівень – найнижчий у країні.

Джо Слейтера доправили до лікарні четверо поліціантів, котрі застерегли мене, що їхній підопічний дуже небезпечний, проте при першому огляді я не помітив у його поведінці нічого страшного. Хоча він був значно вищого зросту, ніж середній, і, здавалося, складався із самих м'язів, але сонна, вицвіла блакить його маленьких слюзових очей, рідка й неохайна світла борідка, що звисала клаптями, а також млява нижня губа справляли враження якоїсь особливої беззахисності недалекої людини. Скільки йому було років, не знав ніхто: там, де він жив, свідоцтв про народження не існувало, так само як і міцних родинних зв'язків, але, з огляду на лисину на голові та безнадійний стан зубів, головний лікар припустив, що йому років сорок.

Прочитавши медичні та судові звіти, ми дійшли певних висновків про недуги цього чоловіка: волоцюга та мисливець, він завжди здавався дещо дивакуватим навіть своїм темним родичам. Подовгу спав, а прокидаючись, часто розповідав про незрозумілі речі у такій дивній манері, що викликала страх навіть у серцях позбавлених фантазії одноплемінників. Незвичайною була не мова – свої марення він описував на примітивному місцевому діалекті, – а інтонації та відтінки мовлення, які виявляли таку таємничу міць, що байдужим не залишався ніхто. Сам він бував вражений і здивований не менше за слухачів, але вже за годину після пробудження все забував і знову впадав у тупу байдужість, властиву жителям цього гірського району.

Згодом напади ранкового шаленства у Слейтера почастишали, стаючи дедалі несамопитішими, поки нарешті не трапилася – приблизно за місяць до його появи в лікарні – та моторошна трагедія, яка й спричинила його арешт. Якось близько полудня, прокинувшись із глибокого сну, в який він пірнув після добрячої п'ятики, що почалася годині о п'ятій попереднього дня, Слейтер видав такий несамопитий зойк, що сусіди прибігли до його хижі, а насправді брудного хліва, в якому він жив зі своїми рідними, такими ж жалюгідними людяма, як і він сам. Чолов'яга вибіг із хатини просто на сніг, підняв руки і намагався підстрибнути якнайвище, при цьому волаючи, що йому треба «в

більшу, іще більшу хату, в якій виблискують стіни, підлога, стеля і звідкілясь гримить музика». Двое міцних чоловіків намагалися втримати його, але той люто видирився з незрозумілою силою маніяка і продовжував лементувати, що йому будь-що-будь треба знайти й убити «цю штуковину, яка виблискує, трясеться і регоче». Зваливши незабаром одного з чоловіків несподіваним ударом, він накинувся на другого в якомусь кровожерливому, демонічному екстазі, нестямно волаючи, що «дострибне до неба, спаливши на своєму шляху все, що стане на заваді».

Рідні й сусіди у паніці розбіглися, а коли найвідважніші повернулися, Слейтера вже не було й на снігу темніло щось аморфне, що іще годину тому було живою людиною.

Ніхто з горян не наважився переслідувати вбивцю, можливо сподіваючись, що той замерзне в горах. Але кілька днів по тому, також уранці, вони почули зойки, що долинали з віддаленої розщелини, і второпали, що втікачеві таки вдалося вижити. Отже, треба було самим розправитися з лиходієм. Тут же спорядили озброєний загін, який передав незабаром свої повноваження (важко сказати, як вони собі їх уявляли) правоохоронцям, котрих випадково зустріли у цих місцях, а ті, натрапивши на загін і дізнавшись, у чому річ, приєдналися до пошуків.

На третій день Слейтера виявили непритомного в дуплі дерева і відвезли до найближчої в'язниці, де, щойно він прийшов до тями, чоловіка обстежили психіатри з Олбані. Їм арештант усе пояснив надзвичайно просто. Одного разу, добряче хильнувши, він заснув іще до сутінків. Прокинувшись, побачив, що стоїть із закривавленими руками в снігу перед своїм будинком, а біля його ніг – понівечений труп Пітера Слейтера, його сусіда. Охоплений жахом, чоловік кинувся до лісу, не в змозі споглядати те, що могло бути справою його рук. Нічого іншого він, вочевидь, не пам'ятав, і навіть майстерно поставлені запитання фахівців не прояснили суті справи.

Ту ніч Слейтер провів спокійно і, прокинувшись, також нічим особливим себе не проявив, хоча вираз його обличчя дещо змінився. Доктору Бернарду, чиім пацієнтом він став, здалося, що у світло-блакитних очах з'явився дивний блиск, а обвислі губи легко стиснулися, буцімто від якогось прийнятого рішення. Однак на запитання Слейтер відповідав із колишньою байдужістю жителя гір, повторюючи те саме, що й учора.

Перший напад хвороби стався в лікарні третього ранку. Спершу Слейтер кидався уві сні, а потім, прокинувшись, упав у такий сказ, що лише зусиллями чотирьох санітарів удалося вдягти на нього гамівну сорочку. Психіатри, чия цікавість посилили захопливі при всій своїй суперечливості та непослідовності розповіді рідних і сусідів хворого, дружно взялися слухати. Упродовж чверті години Слейтер робив відчайдушні спроби звільнитися і бурмотів на своєму примітивному діалекті щось про зелені, повні світла будівлі, про величезні простори, дивну музику, примарні гори та долини. Але найбільше його займало щось таємниче і блискуче, що гойдалося і реготало, зловтішаючись над ним. Ця величезна й незрозуміла істота, здавалося, змушувала Слейтера болісно страждати, і його

потаємним бажанням було здійснити кривавий акт відплати. За словами нещасного, він був готовий убити цю істоту, летіти крізь безодні простору, спалюючи все на своєму шляху. Слейтер повторив це багато разів, а потім раптом замовк. Вогонь божевільня згас у його очах, і ось він уже в тупому здивуванні лупає на лікарів, не тямлячи, чому зв'язаний. Доктор Бернارد звільнив хворого від пут, і той провів на волі весь день, проте перед сном його все ж переконали вдягти гамівну сорочку. Слейтер визнав, що іноді трохи бешкетує, але ось чому саме, пояснити не міг.

Упродовж тижня у Слейтера було іще два напади, але вони підказали лікарям мало нового. Медики ламали голови над підґрунтям таких видінь: читати і писати їхній підопічний не вмів, казок і легенд також, либонь, не знав. Звідки ж бралися ці фантастичні образи? Їхнє позалітературне походження видавала мова нещасного причинного, що залишалася в усіх випадках украй примітивною. У маренні він торочив про речі, яких не розумів і про які не міг до ладу розповісти; він переживав щось таке, про що ніколи раніше чути просто не міг. Лікарі незабаром зійшлися на тому, що причиною хвороби стали патологічні сні пацієнта, надзвичайно яскраві образи яких і після пробудження володіли розумом цієї жалюгідної істоти. Щоб дотриматись усіх необхідних формальностей, Слейтер постав перед судом за звинуваченням у вбивстві, його визнали неосудним, виправдали і відправили до лікарні, в якій я тоді займав скромну посаду інтерна.

Як я вже казав, мене завжди цікавило життя людини уві сні, звідси зрозуміле нетерпіння, з яким я приступив до огляду пацієнта, попередньо ознайомившись із усіма документами. Чоловік, здавалося, відчув мою симпатію і неприхований інтерес до нього, оцінив і ту м'якість, з якою я його розпитував. Надалі пацієнт не впізнавав мене під час нападів, коли я, затамувавши подих, слухав його хаотичні розповіді про космічні бачення, зате завжди впізнавав у спокійні періоди, сидючи біля заграбованого вікна за плетінням кошиків і, можливо, сумуючи за назавжди втраченим життям у горах. Рідні його не навідували, вони, мабуть, знайшли іншого главу сім'ї, як це заведено у відсталих гірських племен.

Поступово я дедалі захоплювався божевільним і фантастичним світом мрій Джо Слейтера. Сам він був вражаюче убогий в інтелектуальному й мовному розвитку, проте його сліпучі, грандіозні бачення, нехай навіть переказані незв'язною варварською говіркою, могли зародитися лише в особливій, вищій свідомості. Я часто питав себе: як могло статися, що нерозвинена уява дегенерата з Катскіллських гір могла викликати до життя картини, позначені іскрою генія? Як міг неотесаний бовдур відтворити ці блискучі світи, сповнені божественного саява і неосяжних просторів, про які Слейтер патякав у шаленому маренні? Я все більше схилився до думки, що в цьому жалюгідному чоловічку, котрий улесливо витріщається на мене, таїться щось, що виходить за межі розуміння – як мого, так і моїх досвідчених, але наділених невибагливою уявою колег.

Від самого ж хворого я не міг дізнатися нічого певного. Мені вдалося лише з'ясувати, що у своєму напівсні Слейтер прошкує, а іноді й плаває у невідомих людям просторах – серед величезних блискучих долин, лугів, садів, міст і сяючих палаців. Там він уже не був

напівдиким виродком, а яскравою та визначною особистістю, чиї дії сповнені гідності й величі. Його існування затьмарював лише якийсь смертельний ворог, що був не схожий на людину і мав хоча й видиму, але нематеріальну структуру. Саме тому Слейтер і називав його «штукенцією». Ця «штукенція» завдавала Слейтеру жахливих, сумнівної природи страждань, за які наш маніяк (якщо він таким був насправді) прагнув помститися.

З того, що розповідав Слейтер, я усвідомив, що він і «блискуча штукенція» мали рівну силу, що сам він уві сні також був «блискучою штукенцією» – словом, належав до тієї ж породи, що і його ворог. Цю гіпотезу підтверджували і часті згадки хворого про польоти крізь простір, коли він спав на своєму шляху всі перепони. Ці бачення пацієнт одягав у нескладну, абсолютно неадекватну форму, і це дозволило мені висувати, що у світі його снів, якщо він реально існував, спілкування відбувається без допомоги слів. Можливо, душа, супроводжуючи це убоге створіння в його снах, щосили намагалася передати йому щось таке, що не вимовлялося на його примітивній та обмеженій мові? І, можливо, я зустрівся з інтелектуальною еманациєю, чию таємницю міг би розкрити, якби знайшов спосіб. Я не повідомляв свої думки старим лікарям: із віком люди стають скептиками й циніками, ледве приймаючи нове. Крім того, зовсім нещодавно головний лікар по-батьківськи застеріг мене: на його думку, я занадто багато працюю і потребую відпочинку.

Я завжди думав, що людська думка у своїй основі – потік атомів і молекул, який можна подати у вигляді або радіохвиль, або променевої енергії, так само як тепло, світло чи електрику. Ця ідея розвинулася у переконанні, що телепатію, або уявний зв'язок, можна здійснювати за допомогою відповідних приладів. Ще в коледжі я зібрав приймач і передавач, що нагадували громіздкі пристрої, які застосовували у бездротовому телеграфі, коли ще не існувало радіо. Зі своїм приятелем, також студентом, я провів низку дослідів, які ні до чого не призвели, після чого заховав ті прилади подалі разом із іншим навчальним мотлохом, пообіцявши собі колись повернутися до них знову.

Й ось тепер, охоплений жагою розгадати таємницю сну Джо Слейтера, я знайшов ці прилади й помучився з ними кілька днів, готуючи для випробувань. Привівши устаткування до ладу, я не втрачав жодної нагоди випробувати його. Щойно Слейтер скаженів, я тут же закріплював передавач на його голові, а приймач – на своїй і легко обертав ручку налаштування, намагаючись знайти ймовірно існуючу хвилю розумової енергії. Я насилу уявляв собі, в якій формі в разі успіху буде засвоювати цю енергію мій мозок, але не сумнівався, що зумію розпізнати та витлумачити її. Я робив ці експерименти, нікому не повідомляючи про них.

Це сталося 21 лютого 1901 року. Озираючись назад, я усвідомлюю фантастичність того, що трапилося, й іноді замислююся, чи не мав рацію доктор Фентон, який приписав мою розповідь грі хворої уяви. Пригадую, що він вислухав її співчутливо й терпляче, однак тут

же дав мені заспокійливого і зробив усе, щоб уже наступного тижня я зміг піти у піврічну відпустку.

Тієї фатальної ночі я був украй збуджений і засмучений, адже стало ясно, що, незважаючи на чудовий догляд і лікування, Джо Слейтер помирає. Чи то йому бракувало його рідних гірських просторів, то чи ослаблений організм уже не міг давати собі раду бурям, що стрясали його мозок, але якими б не були справжні причини, вогник життя ледве жеврів у його змордованому тілі. Того дня він весь час дрімав, а з настанням темряви занурився у неспокійний сон.

Проти звичаю я не одягнув на нього гамівну сорочку, вирішивши, що він уже надто слабкий і не становить більше небезпеки, навіть якщо перед смертю й переживе іще один напад божевілля. Однак я все ж закріпив на наших головах дроти космічного «радіо», безнадійно сподіваючись отримати хоч у ці останні години перше й єдине послання із загадкового світу снів. У палаті, окрім мене, був іще санітар, простакуватий хлопець, котрий нічого не тямив у моєму пристрої і не намагався розпитувати мене про мету моїх маніпуляцій. Години тяглися повільно; я помітив, що голова санітара звислася на груди, але не будив його. Незабаром я і сам, заколисаний рівномірним диханням здорової людини й помираючого, мабуть, задрімав.

Мене розбудили звуки дивної музики. Акорди, відгомони, екстатичні вихори мелодій линули звідусіль, а моєму захопленому погляду відкрилося неймовірне видовище невимовної краси. Стіни, колони, архітрави, ніби наповнені вогнем, сліпуче виблискували з усіх боків. Я ж, перебуваючи у центрі, здавалося, ширяв у повітрі, прямуючи вгору, до великого, що тягло у нескінченність, склепіння, пишності якого я безсилий описати. Поруч із величними палацами (точніше сказати, час від часу витісняючи їх у калейдоскопічному обертанні) з'являлися безкраї рівнини, мирні долини, високі гори й затишні гроти. Я сам міг додавати їм чарівності: варто було мені подумати про щось, що могло прикрасити їх іще більше, і це зразу ж таки виникало, виліплене на моє бажання з якоїсь блискучої, легкої та податливої субстанції, в якій одночасно були присутні і матерія, і дух. Споглядаючи на все це, я хутко усвідомив, що у всіх чудових метаморфозах винен мій мозок: кожен новий краєвид, що відкривався переді мною, був саме таким, яким його хотіла бачити моя мінлива свідомість. Я не почувався чужим у цьому раю: мені був знайомий кожен його закуток, кожен звук, начебто я жив тут і житиму вічно.

Потім до мене підсунулася блискуча аура мого сонячного побратима, й у нас виникла бесіда – душа з душею, безсловесний і повний обмін думками. Наближається час його тріумфу, скоро він відкине тлін, що сковує його плоть, назавжди звільниться від неї і кинеться за своїм ненависним ворогом у віддалений куточок Всесвіту, де вогнем звершить грандіозну відплату, яка змусить тремтіти небесні сфери. Ми витали поруч, аж раптом я помітив, як навколо нас почали згасати і зникати предмети, ніби якась сила закликала мене на землю, куди мені так не хотілося повертатися. Істота поруч мене, здавалося, відчула це і стала закінчувати балачку, готуючись до розлучення, однак вона

віддалялася від мене з меншою швидкістю, ніж усе інше. Ми обмінялися іще кількома думками, й я дізнався, що у нас із блискучим братом буде ще одна зустріч, але вже остання. Жалюгідна оболонка, що стримувала його, мала ось-ось розпастися, менш ніж за годину він буде вільний і пожене свого ворога через Чумацький Шлях, повз ближні зорі до самих кордонів Всесвіту.

Вельми відчутний поштовх відділяв останні картини світла, що поступово згасало, від мого різкого, що супроводжувався почуттям невизначеної провини, переходу в стан неспання. Я сидів, випроставшись у кріслі, спостерігаючи, як помираючий неспокійно кидається на ліжку. Джо Слейтер, без сумніву, прокидався, хоча, мабуть, уже востаннє. Придивившись, я помітив, що на його запалих щоках з'явився відсутній досі рум'янець. Щільно стиснуті губи також виглядали незвично, немов належали людині з міцнішим, ніж у Слейтера, характером. М'язи обличчя закам'яніли, очі були заплющені, але тіло конвульсивно сіпалося.

Я не став будити санітара, а, навпаки, поправив навушники телепатичного «радіо», що з'їхали, і чекав останніх, прощальних сигналів, які міг передати мені поснулий. Той же раптово обернув до мене голову, розклепив повіки, й я отетерів: катскіллський виродок Джо Слейтер дивився на мене не колишніми вицвілими очима, а широко виряченими вогняними очиськами. В його погляді не було ні божевілля, ні тупості. Жодних сумнівів – на мене дивилася істота вищого порядку.

Водночас мій мозок почав відчувати наполегливі сигнали іззовні. Щоб краще зосередитися, я заплющив очі й тут же був нагороджений чітко вловленою мною думкою: «Нарешті мое послання дійшло до тебе». Тепер кожну послану інформацію я засвоював одразу, хоча при цьому не користувався якоюсь мовою, мій мозок звично тлумачив усе англійською.

«Джо Слейтер помер», – сказав голос, що студив душу та прийшов з-за бар'єра сну. За ним, однак, не було того, чого я з жахом очікував, – страждань, мук агонії. Блакитні очі споглядали на мене так само спокійно, вираз обличчя був таким само натхненним.

«Добре, що він помер, бо він не здатен бути носієм космічної свідомості. Його груба натура не змогла пристосуватися до неземного буття. У ньому було більше від тварини, ніж від людини, проте лише завдяки його неуктву ти й впізнав мене, бо космічним і планетарним душам краще не зустрічатися. Адже він упродовж сорока двох земних років щодня переживав болісні тортури.

Я – та істота, якою буваєш і ти сам у вільній дрімоті без снів. Я – твій сонячний брат, з яким ти ширяв у осяйних долинах. Мені заборонено відкрити твоєму денному, земному еству, ким ти є насправді; знай лише, що всі ми мандрівники, які подорожують крізь століття та простори. За рік я, можливо, потраплю до Єгипту, який ви називаєте стародавнім, або в жорстоку імперію Цан Чана, чий час настане через три тисячі років. Ми ж із тобою

мандруємо світами, що обертаються навколо червоної зірки Арктур, перебуваючи в образі комах-філософів, які гордовито повзають по четвертому супутнику Юпітера. Як мало знає земна людина про життя та його межі! Але більше їй заради її ж спокою і не треба знати.

Про мого ворога мені заборонено розповідати. Ви на Землі інтуїтивно відчуваєте його віддалену присутність – недарма ж цей мерехтливий маяк Всесвіту ви назвали Алголем, що означає «зірка-диявол». Марно я намагався вирватися у вічність, аби зустрітися з суперником і знищити його, але мені заважала земна оболонка. Цієї ж ночі я, наче Немезида, вчиню праведну відплату, що засліпить і трясоне космічний простір. Шукай мене в небі неподалік від «бісівської зорі».

Не можу більше розмовляти: тіло Джо Слейтера застигає, його грубий мозок перестає мені коритися. Ти був моїм єдиним приятелем на цій планеті, єдиним, хто уздрів мене у цій огидній оболонці, що лежить зараз на ліжку, і став шукати шлях до мене. Ми знову зустрінемося, можливо, це трапиться у світній туманності паска Оріону, а може, на відкритих плоскогір'ях доісторичної Азії або сьогодні уві сні, який ти під ранок забудеш, а можливо, в якихось нових формах, які знайде вічність після загибелі Сонячної системи».

На цьому імпульси припинилися, а погляд світлих очей поснулого, а краще сказати мерця, згас. Іще не очунявши від подиву, я підійшов до ліжка хворого й узяв його руку – вона була холодна й млява, пульс не намацувався. Запали щоки знову зблідли, рот розтулився, оголивши огидні гнилі ікла дегенерата Джо Слейтера. Я зіщулився, натягнув ковдру на це потворне обличчя й розбудив санітара. Після чого вийшов із палати і мовчки подався до свого покою, відчувши раптову та нездоланну потребу забути та бачити сні, які не зможу згадати.

А кульмінація? Та хіба можна вимагати від простого викладу подій, що становлять науковий інтерес, художніх засобів? Я просто занотував деякі речі, які здалися мені цікавими, ви ж можете тлумачити їх як заманеться. Як я вже згадував, мій керівник, старий доктор Фентон, не вірить нічому з розказаного мною. Він переконаний, що у мене була сильна нервова перевтома і що я терміново потребую тривалої оплачуваної відпустки, яку він мені великодушно надав. Виходячи зі свого професійного досвіду, медик запевнив мене, що у Джо Слейтера був параноїдальний синдром, а свої фантастичні розповіді він узяв із народних переказів, що існують навіть у найвідсталіших спільнотах. Що б він не казав, та я не можу забути того, що побачив на небі в ніч після смерті Слейтера. Якщо ви вважаєте мене сумнівним свідком, то остаточний висновок нехай виведе інше перо, що, можливо, і стане бажаною кульмінацією. Дозволю собі процитувати опис зірки GK Персея, зроблений знаменитим астрономом Гарретом П. Сервіссом: «22 лютого 1901 року доктор Андерсон із Единбурга відкрив нову дивовижну зірку неподалік від Алголя. Раніше на цьому місці її не спостерігали. За 24 години незнайомка розгорілася настільки, що своєю яскравістю перевершила Капеллу. За тиждень-два вона потьмяніла, однак упродовж іще кількох місяців її можна було, хоч і з труднощами, розгледіти навіть неозброєним оком».

Зізнання Рендольфа Картера

Повторюю вам, панове, ваші допити безплідні. Затримайте мене тут назавжди, якщо бажаєте; обмежте мою свободу, можете навіть стратити мене, якщо потрібна жертва, щоб умилостивити ілюзію, яку ви називаєте справедливістю; але я можу сказати не більше, ніж уже сказав. Усе, що пам'ятаю, я виклав із ідеальною відвертістю. Ніщо не спотворив, нічого не приховав, і коли щось залишається невизначеним, то тільки через темну хмару, яка затуманила мій розум, та хмара і туманна природа жахів, які вона принесла мені.

І знову кажу: не знаю, що сталося з Гарлі Ворреном, хоча мені здається, я майже впевнений, що зараз він перебуває в мирному забутті, якщо там існує така благословенна річ. Правда те, що упродовж п'яти років я був його найближчим приятелем і навіть розділив із ним дослідження невідомого. Не заперечуватиму (знайшовся свідок, нехай слабкий і ненадійний – моя пам'ять) нашого походу до піку Гаінсвіль, дорогою до Великого кипарисового болота, тієї огидної ночі, о пів на дванадцяту. Електричні ліхтарики, лопати, котушка дроту, що ми несли, – лише декорації тієї огидної сцени, спаленої моєю схибленою пам'яттю. Але потім, я змушений наполягти, не приховую нічого, вартого уваги, про те, чому мене знайшли наступного ранку на краю болота самотнім і ошелешеним. Ви стверджуєте, що ні на болоті, ні поруч мене не було нічого, що могло б вселити страх. Погоджуся, але додам, що воно було деінде, я ж бачив. Марева, жахіття, що заселили це видиво, або ж кошмар, сподіваюся, все, що зберіг мій розум про ті огидні години, коли ми опинилися там, куди не сягало людське око. І чому Гарлі Воррен не повернувся, він, або хоча б його тінь, або якась безіменна річ, яку я б навіть не ризикнув описати, позаяк лише він особисто міг усе розповісти.

Кажу ж, що знав про дослідження Гарлі Ворреном надприродного і до певної міри допомагав йому. У його великій колекції є купа дивних, рідкісних книжок про заборонене, я прочитав усі, видані мовами, які знаю, але їх було мало. Більшість книжок, мабуть, були арабською, а книга про лиходія-зрадника, придбана останньою і яку він завжди носив у своїй кишені, написана письменами, подібних до яких я навіть не бачив. Воррен ніколи не розповідав, про що в ній ішлося. Про його дослідження повторюся: навіть не здогадуюся, що саме він шукав. І чи не занадто це милосердно до мене, бо я не заслужив такого, враховуючи наші жахливі заняття, в яких я брав участь швидше під його впливом, ніж мав до цього справжню схильність. Воррен завжди домінував наді мною, інколи я навіть боявся його. Пригадую, як сіпався однієї ночі від страху перед жахливим походом, коли він виклав свою теорію, що деякі трупи не розкладаються, а залишаються нетлінними у своїх могилах тисячі років. Але я не боюся його тепер, бо підозрюю, що він пізнав жахи, недоступні моему жалюгідному розуму. Тепер я вже боюся за нього.

І знову повторюся, що нічого не знав про його наміри тієї ночі. Звісно, книга, яку Воррен ніс із собою, – та сама антична книга з незрозумілими символами, що потрапила до нього з Індії місяць тому. Її ж треба було якось використовувати, але присягаюся, що не знаю, що саме ми мали знайти. Ваш свідок стверджує, що бачив нас о пів на дванадцяту на піку Гаінсвіль, дорогою до Великого кипарисового болота. Можливо, так і було, але моя пам'ять – свідок ненадійний. Усе розмито, і в моїй душі залишилася тільки одна-єдина картина, що могла виникнути лише набагато пізніше, ніж опівночі, – серпик виснаженого місяця застиг високо у захмареному небі.

Нашою метою було старовинне кладовище, таке давнє, що я аж тремтів від численних ознак давнини. Кладовище, розміщене у глибокому вогкому видолинку, зарослому рідкою травою, мохом і встелене кучерявими бур'янами, було заповнене смородом, який моя бездіяльна уява абсурдно пов'язала з вивітрюванням каміння. Ознаки запустіння й старезності траплялися всюди, і зауваження Воррена, що ми – перші живі створіння, які вторглися у смертельну тишу віків, здалося мені правдивим. Блідий ущербний місяць тьмяно визирав крізь нездорові випаровування, які, здавалося, виходили з катакомб, і в його слабких нерішучих промінцях я ледве міг розгледіти моторошні масиви античних плит, ваз, кенотафів[3 - Кенотаф – символічна могила, в якій немає небіжчика, таку споруджують як спомин про людину, котра загинула на чужині.] і фасадів мавзолеїв, що руйнувалися, порослі мохом, з'їдені вологістю і частково приховані під бруталною розкішшю нездорової рослинності.

Перше яскраве враження у цьому жахливому некрополі: Воррен зупинився перед напівзруйнованою могилою і кинув на землю свої речі. Тоді я помітив у себе електричний ліхтарик і дві лопати, а у компаньйона, окрім ліхтаря, ще й переносний телефонний апарат. Ми не промовили жодного слова, місце й цілі здавалися визначеними, без найменшої затримки ми схопилися за лопати і почали розчищати траву, бур'яни, знімаючи землю з плаского архаїчного поховання. Коли ж ми повністю розчистили могилу, що складалася з трьох величезних гранітних плит, я відступив назад, щоб розглянути все краще, а Воррен, здавалося, подумки зайнявся розрахунками. Потім він обернувся до могили та, використовуючи лопату як важіль, спробував зазирнути під плиту, що лежала найближче до кам'яних руїн, які колись, імовірно, були пам'ятником.

Він не досяг успіху й звернувся до мене по допомогу. Вкупі ми розхитали камінь, а потім перевернули його.

Відсунувши плиту, ми виявили чорне провалля, з якого випірнули міазми – такі нудотні, що ми перелякано відсахнулися. Але за якийсь час ми підійшли до ями знову і вирішили, що випаровування не такі вже й нудотні. Ліхтарики освітили вогкі стіни та кам'яні сходи, на які крапала огидна гидота зсередини. І тоді моя пам'ять уперше зафіксувала вимовлене вголос. Воррен звернувся до мене низьким тенором, занадто незворушним для такої страхітливої атмосфери.

– Даруй, але я змушений просити тебе залишитися назовні, – сказав він, – адже буде злочином дозволити комусь із таким слабкими нервами спуститися вниз. Ти навіть не можеш уявити, хоч і читав про це, та й я тобі розповідав, що побачу і зроблю. Це пекельна робота, Картере, я турбуюся, чи зможе людина, не наділена чутливістю дредноута, хоча б поглянути на це і повернутися живим і нормальним. Не хочу тебе образити, і лише небо знає, наскільки я був би радий прихопити тебе з собою, але відповідальність лежить на мені, а я не можу тягнути клубок нервів (а ти і є клубок нервів) вниз до можливої смерті й божевілля. Кажу тобі, ти навіть не можеш уявити, на що це насправді схоже! Але присягаюся повідомляти телефоном про кожен свій крок – у мене вистачить дроту до центру Землі й назад.

Я ще чую в пам'яті ті холодно промовлені слова і ще можу пригадати свої протести. Здається, я відчайдушно хвилювався і намагався переконати товариша дозволити супроводжувати його у ті могильні глибини, але він виявився невблаганним. Навіть пригрозив взагалі відмовитися від спуску, якщо я продовжу наполягати, і ця погроза подіяла, бо лише він знав, що робити далі. Це я ще пам'ятаю, хоча й не знаю, що саме ми шукали. Я поступився, а Воррен розкрутив дріт і почав збирати обладнання. За його кивком я взяв апарат і сів на стару знебарвлену могильну плиту поруч із нещодавно розкритим отвором. Потім він потиснув мені руку, звалив на плечі котушку дроту і зник у крипті.

Ще з хвилину я бачив відблиски його ліхтарика і чув шелестіння дроту, що спадав за ним, але світло раптово зникло, так ніби він завернув за закрут кам'яних сходів, і звук майже також скоро замовчів. Я був самотній і все ж прив'язаний до невідомих глибин чарівною ниткою, чия ізольована поверхня лежала під поновленим сяйвом виснаженого серпика місяця.

У світлі ліхтарика я постійно звірявся з годинником, з гарячковим неспокоєм вслухаючись у телефонну слухавку, але понад чверть години так нічого й не почув. Потім із телефону щось слабко затріскотіло, і я покликав приятеля тривожним голосом. Я був сповнений передчуттів, проте в словах, промовлених з тієї дивної оселі, було набагато більше тривоги, ніж будь-коли раніше я чув від Воррена, і не був до цього готовий. Він той, хто так спокійно залишив мене недавно нагорі, тепер тремтів і кликав знизу пошепки, зловісніше, ніж це був би гучний лемент: «Боже! Якби ти міг бачити те, що бачу я!»

Мені відібрало мову. Я міг лише німотно чекати. Тоді перелякані зойки пролунали знову:

– Картере, це жахливо... жахливо... неймовірно!

Цього разу голос не підвів мене, і я вилив у слухавку повинь запитань, що переповнювали мене. Я злякано повторював:

– Воррене, що там? Що там?

Іще раз пролунав голос мого товариша, хрипкий від страху і розведений присмаком розпуки.

– Я можу сказати тобі, Картере! Це поза людською свідомістю... Та я не смію тобі сказати... Людина не може дізнатися про це і вижити. Великий Боже! Я ще ніколи не думав про таке!

Знову німота врятувала мене від безмовного потоку тремтячих запитань. А потім пролунав голос Воррена у дикому переляку:

– Картере! Заради любові до Господа, поверни плиту на місце й негайно забирайся геть! Кидай усе, що робиш назовні, й давай драпака... Це твій єдиний шанс! Роби, що тобі кажуть, і не проси пояснень!

Я чув, але був здатен лише повторювати свої перелякані запитання. Навколо мене були могили, темрява і тіні; піді мною – якась небезпека за межами людського розуму. Але мій приятель був у більшій небезпеці, ніж я, і крізь страх я відчував певне обурення, що він вважає мене здатним покинути його зараз. Ще клацання – і після паузи жалюгідний лемент Воррена:

– Знищ його! Заради Бога, поклади плиту на місце і знищ його, Картере!

Голос мого компаньйона звільнив мене від паралічу.

– Воррене, тримайся! Я спускаюся!

У відповідь я почув зойк відчаю:

– Ні, ти не розумієш! Занадто пізно, це моя помилка. Засунь плиту на місце і втікай, нічого іншого ти або будь-хто не в змозі зробити.

Його голос знову змінився, стаючи дедалі тихішим і знаходячи безнадійну смиренність:

– Хутчій, перш ніж стане занадто пізно.

Я намагався не слухати його, намагався прорватися крізь параліч, що скував мене, і кинутися вниз на допомогу. Але його наступні слова заскочили мене все ще нерухомим у ланцюгах цілковитого жаху:

– Картере, поквапся! Це марно, ти повинен піти, краще один, ніж два... плита...

Пауза, клацання, слабкий голос Воррена:

– Уже майже... не будь зятим, сховай ці кляті сходи й утікай заради власного життя... Ти гаєш час... поки... Картере, ми більше не побачимося.

Тут шепотіння Воррена переросло у волення, крик поступово доріс до лементу, сповненого жахів століть:

– Проклинаю пекельні створіння... легіони... Мій Боже! Бий! Бий! Бий!

Після цього – тиша. Я не знав, яку нескінченну вічність сидів приголомшеним; шепотіння, бурмотіння, зойки в телефоні. Знову й знову крізь вічність я шепотів, бурмотів, кричав і вигукував:

– Воррене, Воррене! Відповідай мені: ти там?

Пізніше я очунав скутий неймовірним, майже незбагненим жахом. Я казав, що, здавалося, ціла вічність минула після лементу Воррена, який виголошував своє останнє попередження, і лише мій власний зойк розірвав цю огидну тишу. Аж тут у слухавці знову пролунало клацання, і я прислухався. Ще раз покликав у провалля:

– Воррене, ти там?

Відповідь затьмарила мій розум. Я не намагаюся, панове, пояснити ту річ, той голос... Не ризикну й описати деталі. Перші ж слова позбавили мене свідомості і вкинули в уявну порожнечу, що тривала аж до пробудження в лікарні. Маю лиш сказати, що голос був низький, пустельний, драглистий, віддалений, таємничий, жорстокий, позбавлений людського тембру. Що я маю сказати? Я чув його і не знаю при цьому про нього нічого, оскільки чув його, коли сидів, скам'янілий, на невідомому кладовищі, у порожнечі, серед стишених мелодій, занедбаних могил, заростей рослинності та випарів міазмів, чув добре із самих глибин цих розритих могил, що заслуговують на осуд, де я спостерігав безформний замогильний танок тіней під блідим ущербним місяцем.

Й ось він що сказав:

– Ти телепень, бо Воррен – мертвий!

Целефес

Уві сні Куранес побачив місто в долині та морський берег удаліні, а також білосніжний

гірський шпиль, що здіймався над морем, і яскраві різнобарвні вітрильники, що відпливали із гавані в далекі краї, де море зустрічається з небом. Й уві сні він дізнався своє ім'я – Куранес. Утім, мало хто міг би згадати, як його звали насправді, адже він був останнім у своєму збіднілому роді та зовсім самотнім серед мільйонів байдужих до всього, окрім самих себе, мешканців Лондона.

Однак Куранес не обтяжував себе життєвими обставинами, позаяк він, подібно до мрійників давнього минулого, шукав винятково красу, яку знайшов серед нечітких споминів, дитячих казок і снів.

Небагато знайдеться людей, котрі знають, які дива їм відкриваються в оповіданнях і відіннях юні. І лише інколи, вже ставши дорослими, ми прокидаємося вночі з дивними маревами зачарованих садів, золотих круч, що спинаються над шепочучими морями, фонтанів, які співають під сонцем, рівнин із поснулими містами з бронзи та каменю, примарних кавалькад героїв, котрі прошкують хащами густих лісів верхи на конях, вкритих оздобленими попонами. І тоді ми знаємо, що зазирали в минуле крізь ворота зі слонової кістки, в той світ чудасій, який був і нашим світом, перш ніж ми стали мудrimi й нещасними.

Куранес потрапив у забутий світ свого дитинства цілком випадково. Йому снився повитий плющем родинний замок, у якому жили тринадцять поколінь його пращурів і де сподівався померти і він. Сяяв місяць. Чоловік вибрався з дому в напоєну пахощами літню ніч і пішов спершу через сади, терасами, що спускалися вниз, потім повз старі дуби у парку і, нарешті, довгим білим шляхом, що вів до селища. Воно здавалося цілком занедбаним, якимось миршавим із одного боку, як місяць, що йде на спад. Вулиці заросли високою, по пояс, травою, вікна обабіч дороги були де вибиті, а де мутно витріщалися, й Куранес на мить замислився, що ж таїться за загостреними дахами маленьких хатинок – сон чи смерть?

Але він не став затримуватися там, а поспішив далі вузькою стежиною, що вела із селища до стрімких прибережних скель, до урвища й безодні, де все раптово провалювалося у німу порожнечу нескінченності, де навіть небо було порожне, беззоряне і безмісячне.

Не вагаючись, він кинувся у темряву прірви, повз безформні примарні сні, тьмяно освітлені простори напівзабутих жахів і крилатих істот, що реготали і, здається, передражнявали мрійників усіх світів. Потім у пільмі перед ним виникло світло, і чоловік побачив місто в долині, сліпучо-блискуче, далеко внизу на тлі моря та неба, і засніжений вершечок гори, що по-королівські стримів неподалік від берега.

Тієї ж миті Куранес прокинувся, проте він із першого погляду впізнав Целефес у долині Ут-Наргаї, де одного разу його душа прожила, здавалося, цілу вічність. Це сталося того літнього полудня, коли він вислизнув від няньки і, заколисаний легким морським бризом, заснув, задивившись на хмари зі скелі біля селища. Він намагався протестувати, коли його

знайшли, розбудили та повели додому, адже уві сні він був готовий відплисти на золотому вітрильнику до далекого виднокраю, де море зустрічається з небом. І зараз чоловік прокинувся з тим самим почуттям досади, оскільки після сорока років утомливих пошуків нарешті знайшов своє казкове місто.

Однак за три ночі Куранес знову потрапив до Целефеса. Як і раніше, спершу йому примарилося селище, поснуле або мертве, потім безодня, у пашеці якої треба безмовно плисти вниз, потім знову випірнуло світло, і він уздрів блискучі мінарети міста, витончені вітрильники, що стояли на якорі, та зарослі імбирні дерева біля підношви гори Аран. Він, як птах, плавно знизився над порослим травою гірським схилом, і незабаром ноги чоловіка м'яко торкнулися ґрунту.

Куранес подався вниз пагорбом серед яскравих кольорів і пахучих трав, маленьким дерев'яним містком, перекинутим через вируючу Нараксу, на якому так багато років тому вирізав своє ім'я, до великої бронзової брами міста. Усе було, як у давні часи: мармурові стіни та поліровані бронзові скульптури біля них не втратили своїх барв, не потьмяніли, і навіть вартові на фортечному валу були такими ж молодими, якими він їх запам'ятав.

Чоловік ходив по викладеній оніксом бруківці, а купці та погоничі верблюдів вітали його, ніби він нікуди й не зникав. Потім він вийшов до моря і довго пильно вдивлявся понад осяйною гаванню туди, де морські брижі іскрилася у променях незнайомого сонця та легко ковзали вітрильники.

Більше, ніж будь-коли, Куранеса тепер потягло у далекі краї, про які він чув стільки дивовижних історій; і чоловік знову шукав капітана Атібу, котрий колись, дуже давно, погодився взяти його на свій корабель. Він знайшов його, коли той сидів на тій самій скрині з прянощами, вони удвох перебралися на вітрильник і, давши команду гребцям, рушили в путь.

За кілька днів вони підійшли до виднокраю, де море зустрічається з небом, і вітрильник легко поплив серед кучерявих рожевих хмар. І далеко внизу, під кілем, Куранес бачив дивні землі, річки, виняткової краси міста, що розкинулися під променями сонця, що ніколи не сідало. Нарешті Атібу сказав, що подорож наближається кінця і вони незабаром увійдуть у затоку Сирен, мармурово-рожеве місто хмар, споруджене на тому неземному березі, звідки в небо здіймається західний вітер. Але коли вдалині вигулькнули обриси найвищої вежі міста, щось трапилося у Всесвіті, і Куранес прокинувся у своїй лондонській мансарді.

Упродовж багатьох місяців після цього Куранес марно намагався шукати Целефес, і хоча сні часто забирали його у дивовижні країни, ніхто там навіть не чув про Ут-Наргал. Однієї ночі він летів над темними пагорбами, де виднілися неясні вогні поодиноких вогнищ пастухів і волочилися кошлаті отари якихось тварин із дзвіночками, що брязкали на шиях. А в найглухшій частині цієї горбистої країни він виявив давній кам'яний мур, занадто

гігантський, щоб руки людини могли збудувати його, він звивався грядою гір і западинами долин. Минувши цю стіну, чоловік опинився у краї чудових квітників і вишневих садків, і коли зійшло сонце, перед ним відкрилася така пишність червоних і білих квітів, зеленого листя й трав, струмків, що блищали діамантами, блакитних озер, різьблених містків і пагод із червоними дахами, що на мить, у цілковитому захваті, він забув про Целефес. Однак знову згадав про нього, коли подався вниз білою стежкою до пагоди з червоним дахом і виявив, що там не було людей, а жили лише птахи, бджоли та метелики. Іншої ночі Куранес нескінченно довго підіймався у темряві вологими щаблями спіральної драбини і нарешті дістався до віконечка, яке виходило на широку рівнину, освітлену місяцем уповні. Обриси німого міста, що тяглося уздовж берега річки, здалися йому дивно знайомими. Він уже намірявся спуститися й розпитати дорогу до Ут-Наргала, але десь за обрієм займався зловісний світанок й освітив руїни та пустку, що запанувала в місті, порослу гнилим очеретом річку та поля, на яких лежала печать смерті.

Після цього Куранесу, як ніколи, захотілося повернутися до Целефеса, усіяного мінаретами, як цвяхами з різнокольоровими головками. А потім одного чудового дня його витурили з його лондонської мансарди, і чоловік без мети почвалав туди, де будинків ставало все менше й менше. А біля мосту через сумну річку він зустрів кавалькаду лицарів, що виблискували обладунками, верхи на чалих конях.

Їх послали на його честь із Целефеса, який він створив у своїх снах і в якому йому тепер призначено було стати довічним правителем. Куранесові допомогли видертися на сідло, і вони помчали схилами Саррея у ті краї, де народився Куранес та його пращури. І, дивна річ, Куранесу здалося, що вони учвал полетіли назад у часі, бо, проїжджаючи селищами, він спостерігав сцени, які могли відбуватися хіба що в епоху Чосера. З настанням темряви вершники погнали іще стрімкіше, і незабаром вони вже мчали з моторошною швидкістю, немов летіли. Коли почало розвиднюватися, на їхньому шляху зустрілося селище, по сусідству з яким Куранес жив колись у дитинстві і яке завжди бачив у снах поснулим або мертвим. Зараз там вирувало життя, і ранні перехожі низько вклонялися й присідали у реверансах, але вершники, не зупиняючись, протупотіли копитами вулицею й звернули на вузьку стежину, яка закінчувалася прірвою. Раніше Куранес потрапляв туди лише вночі, уві сні, і йому було цікаво побачити її при денному світлі.

Кавалькада досягла урвища, і тієї ж миті десь на заході спалахнуло золоте сяйво. Безодня виявилася вирвою хаосу з рожевим і блакитним блиском, і невидимі голоси співали, радіючи, коли лицарський кортеж поплив униз і коні збивали копитами ефір, ніби мчали золотистими пісками. А потім осяйний туман розсіявся, щоб виявити іще більший відблиск – блискуче місто Целефес і морський берег удаліні, білосніжний гірський шпиль та яскраві різнобарвні вітрильники, що відпливали із гавані в далекі краї, де море зустрічалось з небом.

Відтоді Куранес правив в Ут-Наргалі і тримав двір поперемінно то в Целефесі, то у мармурово-захмарній затоці Сирен. Він править там і досі й правитиме вічно та щасливо,

хоча внизу, під скелями Інсмута, приливні потоки, немов насміхаючись, бавляться тілом волоцюги, котрий одного світанку безцільно приволікся, спотикаючись, до напіввимерлого селища.

Ньярлатотеп

Ньярлатотеп... хаос, що крадеться...

Я – останній...

Я скажу порожнечі, що слухає...

Не пригадаю достеменно, коли це почалося, але відтоді минули місяці.

Загальна напруга була жахливою.

Череду політичних і суспільних зрушень супроводжували дивні й обтяжливі передчуття страшно фізичної небезпеки – масштабної та всеохоплюючої, – яку можна уявити собі хіба у наймоторошніших нічних жахіттях.

Пригадую, як люди швендяли з блідими й стурбованими обличчями, нишком виголошуючи попередження та пророцтва, які ніхто не насмілювався повторювати вголос або зізнатися самому собі, що їх чув.

Відчуття жахливої провини нависало над землею, і з безодень між зірками світили холодні потоки, від яких людей трясло у темних і безлюдних місцях.

Сталося демонічне спотворення послідовності пір року – осіння спека страхотливо затягнулася, й усі відчували, що наш світ і, можливо, навіть увесь Всесвіт перейшли з-під контролю відомих богів або сил до богів або сил, ще нікому не відомих.

І тоді з Єгипту вийшов Ньярлатотеп.

Ніхто не міг сказати, хто це такий, але в ньому текла стародавня кров тубільців і виглядав він, як фараон.

Фелахи падали на коліна, побачивши його, хоча й не могли пояснити причини.

Він повідомив, що постав із мороку двадцяти семи століть та отримував вісті з місць, що

лежали за межами цієї планети.

Смаглявий, стрункий і зловісний, Ньярлатотеп прийшов у цивілізовані землі, накопичуючи дивне приладдя зі скла і металу й збираючи з цього іще дивніші пристосування.

Він багато просторікував про науки – електрику та психологію – і демонстрував здібності, від яких ті, хто бачив його, втрачали дар мови і завдяки яким його слава поширилася з блискавичною швидкістю.

Люди радили один одному поглянути на Ньярлатотепа і водночас тремтіли від цього.

І куди б не приходив Ньярлатотеп, там усюди зникав спокій, адже досвітню тишу розривали зойки жаху.

Ніколи ще жахливі волення не становили такої проблеми для суспільства. Тепер мудреці майже шкодували, що не можуть заборонити людям спати у вранішні години, щоб лемент міст не так відчутно мордував блідий жалісливий місяць, який тьмяно освітлював зелені води під мостами і старі шпилі, що встромлялися у бліде небо.

Пригадую, як Ньярлатотеп прийшов у мое місто – велике стародавнє страшне місто незліченних злочинів.

Мій приятель розповів мені про нього, а також про привабливі принади та чарівність його одкровень, і мене захопило пристрасне бажанням пізнати його найглибші таємниці.

Мій товариш казав, що ці секрети були жахливі і здатні вразити навіть найбурхливішу уяву. А картини, що з'являлися на екрані у затемненій кімнаті, передрікали те, що ніхто, окрім Ньярлатотепа, пророкувати не наважувався. І в метушні своїх спалахів він забирав у людей те, що ніколи не відбирали раніше, воно лише віддзеркалювалося в очах.

І всюди я чув натяки на те, що ті, хто знав Ньярлатотепа, спостерігали явища, недоступні для інших.

Тієї спекотної осені я йшов крізь ніч разом із неспокійною юрбою, щоб побачити Ньярлатотепа, крізь задушливу ніч, угору нескінченними сходами, в тісне приміщення.

І в зміні тіней на екрані я бачив закутані в плащі постаті серед руїн і злі жовті обличчя, що визирали із-за повалених монументів.

І я бачив, як світ бореться з пітьмою, з хвилями руйнації, які надходили з глибин космосу; вихор, кружляння, боротьба навколо Сонця, що тьмяніє й вистигає.

Потім іскри дивовижно затанцювали навколо голів глядачів, і волосся в усіх

настовбурчилося, тоді як тіні, більш гротескні, ніж я можу описати, випірнули і всілися на їхні голови.

І коли я, маючи більше холодного розуму й освіти, ніж інші, тремтячим голосом прошварготів протести щодо «шахрайства» та «статичної електрики», Ньярлатотеп вивів усіх нас назовні запаморочливими сходами на вогкі, спекотні й пустельні нічні вулиці.

Я гучно вигукнув, що не боюся, що ніколи не злякався б, тоді як інші верещали разом зі мною, щоб заспокоїтися.

Ми заприсягалися один одному, що місто залишилося таким самим, що воно все ще живе; та коли вогні електричних ліхтарів почали згасати, ми знову й знову проклинали освітлювальну компанію і реготали з власних дивакуватих гримас.

Гадаю, що ми відчули щось, що виходило від зеленавого місяця, адже коли ми стали залежними від його світла, то почували мимовільними зграйками, дивно чимчикуючи, і, здавалося, кожен знав свій пункт призначення, хоча й не наважувався думати про нього.

Витріщаючись на бруківку, ми бачили розхитані каменюки, між якими продиралася трава, й іноді – смужки заіржавілого металу там, де колись були трамвайні колії.

Й ось ми побачили вагон трамвая, самотній, без вікон, напівзруйнований і майже повалений.

Споглядаючи на обрій, ми не могли знайти третю вежу біля річки та помітили, що силует другої башти обірваний згори.

Потім ми поділилися на вузькі колони, кожна з яких начебто тягнуло у свій бік. Одна зникла у вузькій алеї ліворуч, залишивши після себе лише відлуння жахливого стогону. Інша ж рушила до зарослого бур'янами входу в метро, заходячись божевільним сміхом.

Моя власна колона тяглася в бік відкритої місцини, і тоді я відчув холод, не властивий цій спекотній осені; бо, вибравшись на темну пустку, в місячному сяйві ми побачили навколо себе пекельний відблиск зловісних снігів.

Непрохідні невимовні сніги нагромадилися лише в одному напрямку – де лежала прірва, чорніша за чорну через свої осяйні стіни.

Колона й справді здавалася дуже вузькою, сонно прямуючи в безодню.

Я забарився позаду, позаяк чорне провалля осяяного зеленуватим світлом снігу страхало, і мені ввижались відзвуки тривожних зойків, коли зникали мої супутники, наче їх вабили ті, хто йшов попереду. Я заледве міг контролювати свій крок, налякано тремтів і чи то

прошкував, чи то плив серед велетенських заметів у неосяжну безодню неймовірного.

Кричущо-свідомі, мовчазно-шалені, лише боги здатні про таке розповісти. Хвороблива, чутлива тінь перекручених рук, хоча насправді це були не руки, наосліп мчить крізь жахливу прогнилу світобудову, проминаючи трупи світів із містами-виразками; цвинтарні вітри, що змітають бліді зорі й послаблюють їхнє мерехтіння.

За межами світів – невиразні тіні жахливих постатей; ледь помітні колони неосвячених храмів, що спочивають на безіменних скелях біля підшви космосу, сягаючи запаморочливої порожнечі над сферами світла й темряви.

І посеред цього вертяться кладовища Всесвіту – приглушений барабанний бій, що зводить із розуму, і пронизливе монотонне завивання блюзнірських флейт із незбагнених, позбавлених світла просторів за межами часу; в супроводі огидного стукання та свисту повільно, незграбно та безглуздо витанцювують велетенські похмури споконвічні боги – сліпі мовчазні божевільні гаргульї, чия душа – Ньярлатотеп.

Пошуки Іранона

Якось до гранітного міста Телот прибув юнак у віночку з виноградної лози. Миро блистіло в його вигорілому до жовтизни волоссі, пурпуровий плащ був обдертий об колючі кущі схилів гори Сідрак, що височіла навпроти стародавнього кам'яного мосту. Мешканці квадратних будинків Телота, люди недалекої та суворі, похмуро розпитували мандрівника, звідки він придибав, як його звати і скільки має грошей. Юнак відповів їм так:

— Я Іранон, сам родом із Ейри, далекого міста, яке майже забув і прагну знову знайти. Я співаю пісень, знайомих мені з життя у тому місті, а моє покликання – створювати красу зі своїх дитячих згадок. Мое багатство – у тій дещиці, що я пам'ятаю, у снах і мріях, які славлю в садах, коли ніжно сяє місяць, а західний вітер хилить пуп'янки лотосу.

Почувши це, зашепотіли між собою жителі Телота. В їхньому гранітному місті споконвіку не чули ні сміху, ні пісень, але навіть ці похмурі люди іноді зиркали навесні на Картіанську грядку, і на гадку їм спадали думки про лютні віддаленої Оонеї, про яку так часто розповідають мандрівники. Поміркувавши, місцеві попросили мандрівника залишитися та поспівати на майдані перед Млинською вежею, хоча їм не сподобалися ні колір його поношених шатів, ні миро у волоссі, ні вінок із виноградної лози, ні музика юні, що звучала в його дзвінкому голосі. Увечері співав Іранон, а поки співав, котрийсь старигань почав молитися, а один сліпий потім стверджував, що бачив, як навколо голови співака світився німб. Але більшість слухачів позіхала та всміхалася, інші ж подалися спати,

оскільки Іранон не повідав їм нічого корисного, а співав лише про свої спогади, мрії та надії.

— Я пам'ятаю сутінки, місяць і тихі пісні, й вікно, біля якого мене колисала мати. І була за вікном вулиця з золотими вогнями, і тіні танцювали на стінах будівель. Пригадую квадратик місячного сяйва, якого більше і не зустрічав ніде, й видава, що танцювали у промінчику цього сяйва, поки моя мати співала мені. Не забув я і яскраве вранішнє сонце над барвистими літніми стрімчаками, й солодкий аромат квітів, який приніс західний вітер, від якого співали дерева. О Ейро, мармурове та смарагдове місто, не перелічити твоїх красот! Як любив я теплі й пахучі гаї за кришталево чистою рікою Нітрою і водоспади крихітної Креї, що текла зеленою долиною! У тих лісах і долинах діти плели один одному віночки, а над розлогими деревами, що росли на горі в оточенні міських вогнів, уплетених у відображену водами Нітри зоряну стрічку, сутеніло, мене почали навідувати дивні та солодкі мрії. І були в цьому місті палаци з кольорового з прожилками мармуру з позолоченими куполами та розписаними стінами, зелені садочки з блакитними ставками та кришталевиими фонтанами. Часто я бавився в тих садах, купався в ставках і лежав, потопавши у бляклих квітах, що росли під густими кронами дерев, мріючи про все на світі. Бувало, що на заході я підіймався довгою вулицею, що вибігає схилом пагорба, до Акрополю і, зупинившись на відкритому майданчику перед ним, споглядав униз на Ейру, чудове мармурове та смарагдове місто, оповите серпанком золотистих вогнів.

Як давно сумую я за тобою, Ейро, адже був дуже малий, коли ми подалися у вигнання! Але мій батько був твоїм володарем, і якщо буде на те воля фатуму, я знову побачу тебе. Сім земель пройшов я, шукаючи тебе, і настане час, коли почну правити твоїми ставками та садами, вулицями та палацами. Буду співати людям, котрі знають, про що я співаю, і не відвернуться, не висміють мене, бо я — Іранон, колишній принц Ейри.

Тієї ночі мешканці Телота поклали подорожнього на нічліг у хліві, а вранці до нього прийшов архонт і звелів іти до майстерні шевця Атока, щоб стати його підмайстром.

— Але ж я — Іранон, співак, — відповів юнак, — і не лежить у мене душа до ремесла шевця.

— Усі в Телоті зобов'язані сумлінно працювати, — заперечив архонт. — Такий закон.

І відповів йому Іранон:

— Навіщо ж працюєте ви? Хіба не для того, щоб жити у щасті й достатку? А якщо ваша праця для того, аби працювати щораз більше, то коли ж ви знайдете те щастя? Ви працюєте, щоб забезпечити собі високий рівень життя, але хіба життя не зіткане з краси та пісень? І якщо у вашій праці серед вас не з'явилися співаки, то де ж плоди ваших зусиль? Праця без пісні схожа на стомлюючу та нескінченну подорож. Хіба не була б смерть бажанішою, ніж таке життя?

Але ієрарх залишався незворушним, не прислухався до слів чужинця й у відповідь дорікнув йому:

– Ти дуже дивний хлопець. Не подобаються мені ні твоє обличчя, ні голос. Слова, які ти промовляєш, блюзнірські, бо боги Телота заповіли, що праця – це добро. Після смерті боги пообіцяли нам притулок у світі, де буде вічний спочинок і кришталева прохолода. Думки не будуть докучати там свідомості, а краса – очам. Іди ж до Атока-шевця, інакше тебе проженуть із міста іще до заходу сонця. Тут кожен зобов'язаний бути корисним, а спів – це дрібниця.

Отож, Іранон вийшов із хліва і крокував вузькими кам'яними вуличками між сумними прямокутними будинками з граніту. Він сподівався побачити зелень, але його оточував лише сірий камінь. Обличчя стрічних були похмурими та стурбованими. На набережній ледачої Зуро сидів молодик із сумними очима і пильно споглядав на поверхню води, вишукуючи на ній зелені гілочки з набряклими бруньками, які ніс із гір паводок. І цей юнак звернувся до Іранона:

– Це ти той, хто, як кажуть архонти, шукає далеке місто у прекрасній землі? Я Ромнод, хоч і телотської крові, але ще не встиг постаріти і стати схожим на інших. Я пристрасно сумую за теплими гаями й далекими землями, де замешкали краса та пісні. За Картіанською грядою лежить Оонея, місто лютні та танцю. Люди шепочуться про нього як про прекрасне і жажливе водночас. Ось куди я пішов би, якби був достатньо дорослим, аби знайти туди шлях. Чи не піти б туди й тобі? Там для твоїх пісень знайшлися б гарні слухачі. Підімо разом із Телота та подамосся весняними пагорбами. Ти покажеш мені шлях, а я буду слухати твої пісні вечорами, коли зірки одна за одною навівають марення мрійникам. І може так статися, що Оонея, місто лютні та танцю, і є прекрасною Ейрою, якої ти шукаєш. Подейкують, що ти дуже давно не бачив Ейру, а назви міст, як відомо, часто змінюються. Ходімо до Оонеї, о, золотоволосий Іраноне, де люди, дізнавшись про нашу мету та прагнення, приймуть нас як братів. І ніхто з них не засміється і не спохмурніє нам в обличчя.

Іранон відповів йому так:

– Нехай буде по-твоєму, юначе. Якщо хтось у цьому кам'яному мішку буде прагнути краси, йому доведеться шукати її в горах, якнайдалі звідси. Мені не хочеться залишати тебе нудитися біля ледачої Зуро. Але не думай, що захоплення мистецтвом і його розуміння мешкають одразу за Картіанською грядою. Їх не можна знайти за день, рік або п'ять років шляху. Послухай, коли я був молодий, як ти, то оселився в долині Нартоса, біля холодної річки Харі. Там ніхто не бажав слухати про мої мрії. І я вирішив, що тільки-но підросту, піду до Сінари, на південний схил гори, і заспіваю там на базарі усміхненим погоничам одногогорбих верблюдів. Але досягнувши Сінари, я знайшов караванників п'яними та погрузлими у низьких бажаннях; я побачив, що їхні пісні зовсім не схожі на мої. І тоді я подався човном униз по Харі до міста Джарена, чії стіни прикрашені плитками

різнобарвного оніксу. Але вояки у Джарені підняли мене на глум і прогнали геть. З таким же успіхом я волочився й багатьма іншими містами. Я бачив Стетелос, що лежить нижче від великого водоспаду, і проходив повз болота, на місці яких колись стояв Сарнат. Я відвідав Фраю, Іларнек і Кадатерон на звивистій річці Еї, довго жив в Олатоу, що в землі Ломар. Охочих послухати мене завжди набиралося небагато. І тому я впевнений, що привітання і ласка чекають мене лише в Ейрі, місті з мармуру та смарагдів, в якому колись правив мій батько. Ми з тобою будемо шукати Ейру разом. Однак погоджуюся, що нам не завадило б відвідати і віддалену, благословенно-лютневу Оонею за Картіанською грядою. Вона і справді може виявитися Ейрою, хоча й не думаю, що це так. Красу Ейри неможливо уявити, і ніхто не в змозі говорити про неї без захвату. А про Оонею перешіптуються хіба караванники, та ще й хижо всміхаються при цьому.

На заході сонця Іранон і юний Ромнод покинули Телот і тривалий час мандрували зеленими пагорбами і тінистими лісами. Важким і заплутаним був їхній шлях. Здавалося, що їм ніколи не дістатися до Оонеї, міста лютні та танцю. Але в сутінках, коли висипали зорі, Іранон співав про Ейру та її красу, а Ромнод слухав його, й обое почувалися на диво щасливими. Вони харчувалися фруктами, червоними ягодами і не помічали плину часу, а тим часом минуло, либонь, багато років. Маленький Ромнод помітно витягнувся, його голос тепер звучав нижче, але Іранон лишався таким самим, як і раніше, прикрашав своє золотисте волосся виноградною лозою й ароматними смолами лісів. Так непомітно розговівся і згас день, коли Ромнод став виглядати старшим за Іранона. А він був дуже юним при їхній першій зустрічі на березі ледачої, одягненої в камінь Зуро, біля якої він сидів і шукав гілочки з набряклими бруньками.

Аж ось одного разу в повню подорожні вибралися на високий гірський стрімчак і поглянули вниз на міради вогнів Оонеї. Недарма селяни казали їм, що вони були вже зовсім близько від неї. Тепер збагнув Іранон, що це – не його рідна Ейра. Вогні Оонеї були зовсім іншими, різкими та сліпучими, тоді як в Ейрі вони світили м'яко та чарівно, немов місячне сяйво, що переливається на підлозі біля вікна, біля якого мати Іранона колись заколисувала його своєю піснею. Але так чи інак Оонея була містом лютні й танцю, тому Іранон із Ромнодом зійшли крутим схилом, аби знайти людей, яких могли б потішити пісні та мрії.

Заледве вони увійшли до міста, як опинилися в юрбі бразників, котрі у вінках із троянд швендяли від будинку до будинку, звисали з балконів і визирали з вікон. Вони старанно слухали пісень Іранона. Коли ж він скінчив співати, то вони обсипали його квітами й оплесками. Тоді ненадовго увірував Іранон, що знайшов нарешті тих, хто думав і відчував, як і він сам, хоча це місто ніколи не могло б зрівнятися красою з незабутньою Ейрою. На світанку ж роззирнувся Іранон навсібіч, і його охопило сум'яття, бо куполи Оонеї не сяяли золотом, а були сірими та похмурими, а містяни поблідли від гулянок, отупіли від вина і навіть віддалено не нагадували променистих жителів Ейри. Але оскільки ці люди обсипали його квітами й аплодували його пісням, Іранон вирішив лишитися у цьому місті, а разом з ним і Ромнод, котрому припали до душі гучні забави. Тепер він постійно носив у волосі мирт і троянди. Часто співав Іранон веселим гульвісам ночами, але, як і раніше,

був увінчаний лише лозою з гірських лісів і ніяк не міг забути мармурових вулиць Ейри та кришталевої чистоти Нітри. Він співав і в палатах володаря, стіни яких прикрашали фрески. Стоячи на кришталевому узвишші над дзеркальною підлогою, своїм співом він породжував в уяві слухачів дивовижні картини. Дзеркало підлоги, здавалося, відображало вже не захмелілі пики бенкетуючих, а щось інше, щось прекрасне та напівзабуте. І звелів йому володар скинути зі своїх плечей поношений пурпур, і одягнув співака в атлас і золоте шитво і прикрасив його пальці перснями з зеленого нефриту, а зап'ястя – бранзолетками з поцяцькованої слонової кістки; він улаштував співакові нічліг у позолоченій, обвішаній багатими гобеленами спальні, на візерунчастому різьбленому ложі під кольоровим шовковим балдахіном. Так жив Іранон в Оонеї, місті лютні й танцю.

Невідомо, скільки часу згаяв співак в Оонеї, але якось володар привіз до палацу шалених танцюристів із Ліранійської пустелі, котрі кружляли, мов дзиги, і смаглявих флейтистів зі східного міста Драйна. Після цього на бенкетах дедалі частіше почали кидати квіти танцюристам і флейтистам, ніж співакові Іранону. Ромнод же, який був маленьким хлопчиком у кам'яному Телоті, з кожним днем ставав усе дурнішим і черствішим. Його обличчя запливало та багряніло від випитого вина, він усе рідше й рідше забувався у мріях і все з меншим натхненням слухав пісні свого товариша. А Іранон став тихим і сумним, але вечорами все так само не втомлювався розповідати про Ейру, місто з мармуру та смарагдів.

Але однієї ночі Ромнод, гладкий і червонопикий, закутаний у вишиті маками шовки, важко захрипів на своєму затрапезному ложі й у страшних корчах віддав Богові душу. В цей час Іранон, усе такий же блідий і стрункий, тихо співав самому собі пісень, сидячи у віддаленому кутку. Коли ж співак окропив сльозами могилу приятеля й обсипав її зеленими гілками, що розпускалися, такими милими раніше серцю Ромнода, він скинув із себе шовки та пишні прикраси і пішов геть із Оонеї, міста лютні й танцю. Він покинув місто всіма забутий, ніким не помічений, одягнувши свій обдертий пурпур, той самий, в якому прийшов колись, увінчаний свіжими лозами з гір. Він пішов на заході сонця і знову подався на пошуки своєї рідної землі й людей, котрі захопилися б його мріями та піснями. У містах Цидатрії і в землях, що лежали за пустелею Бназік, над його старозавітними піснями та поношеним пурпуровим одягом неабияк кепкували діти. Але Іранон усе так само залишався молодим і носив вінки у пшеничному волоссі, й усе так само оспівував Ейру, насолоду минулого та надію майбутнього.

Одного вечора він увійшов до убогої хижі старезного пастуха, брудного та згорбленого, який пас свій табун на кам'янистому схилі над хиткими пісками та болотами. Звернувся до нього Іранон, як і до багатьох інших:

— Чи не підкажеш ти мені шлях до Ейри, міста з мармуру та смарагдів, де протікає кришталево чиста Нітра і де водоспади крихітної Креї співають своїх пісень квітучим пагорбам і долам, порослим кипарисами?

Почувши це, пастух уважно і якось дивно поглянув на Іранона, ніби згадуючи щось дуже далеке, загублене в часі. Він пильно розглянув кожну рисочку незнайомця, не оминувши увагою і золотисте волосся, і вінок із виноградного листа. Але він був старий, похитав головою та відповів:

— О, подорожній, я й справді чув цю назву, Ейра, й інші, про які ти кажеш. Але вони повертаються до мене з нескінченно далекої пустелі прожитих років. Чув я їх іще в далекому дитинстві з уст товариша по забавах, хлопчика з бідної сім'ї, схильного до дивних марень. Він, бувало, сплітав довгі оповіді про місяць і квіти у західному вітрі. Ми часто кепкували з нього, бо ми знали його від самого народження. Він же уявляв себе сином володаря. Він був дуже гарний на вигляд, зовсім як ти, але завжди був сповнений дурнуватих і дивних фантазій. Він покинув свій дім зовсім маленьким, щоб знайти когось, хто захотів би вислухати його пісні та повірити в його мрії. Як часто він співав мені про далекі країни, які не могли існувати, і про різні неможливі речі. Він часто розповідав мені про Ейру, і про річку Нітрі, і про водоспади крихітної Креї. Там, як він стверджував, він був колись принцом, хоча ми знали його від народження. Немає і не було ніколи ні мармурового міста Ейра, ні тих, хто хотів би знайти насолоду в його дивних піснях. Хіба що це було у мріях мого товариша дитинства, а звали його Іраноном, але він давно й безслідно кудись зник.

У сутінках, коли на небосхилі спалахували одна за одною зорі, а місяць лив на болото саяиво, схоже на те, що постає в очах малюка, якого на ніч заколисує мати, занурювався у глибочинь смертоносного багна дідуган. Він був в обдертому пурпуровому плащі, його голова була увінчана висхлим виноградним листям. Пильно вдивлявся він удалину, ніби виглядаючи попереду позолочені куполи прекрасного казкового міста, в якому люди ще вірять у мрії. Тієї ночі вічно юна та прекрасна нота перестала звучати у дорослому світі.

Ex Oblivione[4 - Із забуття (лат.).]

Коли підійшли мої останні дні й потворні дрібниці життя почали підштовхувати мене до божевілля, подібно до того, як дрібні крапельки води, що їх кати змушують спадати безперервною низкою в одне і те саме місце на тілі їхньої жертви, я покохав променистий притулок сну. У своїх мріях я знаходив дещицю тієї краси, яку марно шукав у реальному житті, й блукав у старих садах і зачарованих лісах.

Якось, коли повіяв ніжний ароматний вітерець, я почув заклик Півдня і вирушив у нескінченне томливе плавання під незнайомими зорями.

Іншого разу, коли йшов легкий дощик, я плавно ковзав на човні темним підземним

поток, поки не досяг іншого світу, світу багряних сутінків, веселкових дерев і нев'янутих троянд.

Я скитався золотою долиною, яка провадила до тінистих гаїв із руїнами храмів і закінчувалася біля міцного муру, вкритого зеленню старого винограду, в якому ховалася невелика бронзова хвіртка.

Багато разів я швандяв цією долиною, дедалі довше затримуючись у пістрявій напівтемряві, в якій химерно вигиналися велетенські криві дерева й від одного стовбура до іншого стелилася волога сіра земля, де-не-де оголюючи запліснявіле каміння похованих під нею храмів. І завжди метою моїх мрій була заросла виноградом стіна з маленькою бронзовою хвірткою.

За якийсь час, коли дні пробудження ставали все нестерпнішими через сірість та одноманітність, я часто плів долиною та тінистими гаями в якомусь наркотичному спокої, міркуючи про те, як би це назавжди оселитися тут, щоб не відповзати щоразу назад у цей нудний світ, позбавлений будь-якого інтересу і нових барв. І коли я поглядав на маленьку хвіртку в міцному мурі, мені здавалося, що за ним тягнеться ціла країна мрій, із якої, якщо увійти туди, вже не буде вороття.

І так щоночі уві сні я прагнув знайти прихований в оповитій лозою стіні засув хвіртки, хоча він був чудово замаскований. І я казав собі, що простір за стіною був не просто реальнішим, але й прекраснішим і променистішим.

Потім однієї ночі в місті снів Закаріоні я виявив пожовклий папірус, що містив вислови мудреців зі світу снів, котрі дуже давно жили в цьому місті й були достатньо розумними, щоб народитися у світі пробудження. У папірусі було багато написано про світ снів, зокрема й про золоту долину, священні гаї з храмами, а також про високу стіну з маленькою бронзовою хвірткою. Коли я побачив ці нотатки, то збагнув, що вони стосуються саме цих місць, які я часто навідував уві сні, тому заглибився у читання папірусу.

Дехто з мудрагелів вибагливо описував дива за хвірткою, крізь яку не можна пройти двічі, однак інші писали лише про жахи та розчарування. Я вже не знав, кому з них вірити, і, тим не менш, дедалі дужче прагнув назавжди податися до невідомої країни; адже сумніви та таємничість – найбільша принада з усіх спокус, і жоден новий жах не може бути страшнішим за щоденні тортури, які називають буднями. Тому, коли я дізнався про існування наркотику, який допоможе мені відімкнути хвіртку і пройти крізь неї, я вирішив прийняти його, коли прокинусь наступного разу.

Учора ввечері я проковтнув це зілля і поплив уві сні до золотої долини і тінистих гаїв; і коли цього разу підійшов до стародавнього муру, то побачив, що хвіртка відчинена. Крізь неї продиралося таємниче сяйво, яке освітлювало велетенські криві дерева й верхівки

похованих під землею храмів. Я мелодійно поплив далі, очікуючи побачити красу країни, звідки ніколи не повернуся.

Коли ж хвіртка відсунулася ширше і чари наркотику й сну провели мене крізь неї, я второпав, що всім краєвидам і красі настав край, позаяк у цьому новому просторі не було ні землі, ні моря – сама лише біла порожнеча безлюдного та безмежного космосу. І, будучи щасливим настільки, наскільки я раніше навіть не наважувався уявити, я знову розчинився у цій знайомій невизначеності кришталево-чистого забуття, з якого спокуса життя закликала мене на одну коротку й нещасливу мить.

Безіменне місто

Підійшовши до безіменного міста, я одразу ж відчув прокляття, що нависло над ним. Я прошкував моторошною випаленою долиною, залитою місячним сяйвом, і побачив його вже здалеку; таємниче й зловісно воно виступало з пісків. Так виринають частини трупа з неглибокої, сьак-так закиданої землею могили.

Жахом повіяло від обвітреного століттями каміння цього допотопного дива, цього пращура найстарішої з пірамід; а легкий подих, що виходив від нього, здавалося, відштовхував мене геть і змушував негайно відступитися від стародавніх зловісних таємниць, яких не знає і не повинен знати жоден смертний.

Далеко в Аравійській пустелі лежить безіменне місто, напівзруйноване й безмовне; його низькі стіни майже цілком поглинули піски тисячоліть. Це місто стояло тут задовго до того, як були закладені перші камені Мемфіса й обпалені цеглини, з яких спорудили Вавилон. Немає жодної легенди, такої давньої, щоб у ній згадували назву цього міста або ті часи, коли воно ще було сповнене життям. Зате про нього шепочуться пастухи біля своїх багать, про нього бурмочуть старі бабегі у наметах шейхів, і всі як один цураються його, самі не знаючи чому. Це було те саме місце, яке божевільний поет Абдул Аль-Хазред побачив у своїх мріях за ніч до того, як він склав цього загадкового двовірша:

Не мертве те, що вічність захищає,
Смерть інколи разом із вічністю вмирає.

Звісно, я знав, що араби не дарма уникають безіменного міста, про яке згадують химерні перекази і яке досі приховане від людського ока; проте я відігнав думки про причини цих страхів і рушив верхи на верблюді у неходжену пустелю. Я єдиний, кому довелося його побачити, й тому на жодному обличчі не застигло такого відбитку жаху, як на моєму, жодну людину не охоплює таке страшне тремтіння, як мене, коли нічний вітер деренчить

шибками вікон. Коли я проходив містом у страшній тиші нескінченного сну, воно витріщалося на мене, вже вистигле від пустельної спеки під променями холодного місяця. І, повернувши йому цей погляд, я забув про свій тріумф, який пережив, знайшовши це місто, зупинив свого верблюда і завмер в очікуванні світанку.

Після кількох годин чекання я побачив, як на сході повиснув досвітній напівморок, зорі зблякли, а потім сірі сутінкові тони витіснили рожеве світло, облямоване золотом. Я почув стогін і угледів піщану бурю, що вирувала посеред стародавнього каміння, хоча небо було ясным і великі простори пустелі залишалися нерухомими. Потім над лінією виднокраю, що оточує пустелю, здійнявся вогняний край сонця, який виднівся крізь невелику піщану бурю, що вже забиралася геть, і мені, охопленому якоюсь лихоманкою, причувся металевий скрегіт, що долинав із невідомих глибин, який ніби вітав вогняний диск, як колись вітали його колоси Мемнона[5 - Мемнон – син Еос і Тітона, брата Пріама, один із героїв Троянської війни, котрий виступив на чолі ефіопського війська проти греків.] з берегів Нілу. У моїх вухах стояв подзвін, уява вирувала, поки я неквапливо поганяв свого верблюда, наближаючись до цього загубленого в пісках безмовного міста, яке з усіх живих на землі удостоївся споглядати лише я один.

Я блукав серед безформних фундаментів будинків, не знаходячи нічого, схожого на різьблення або написи, які нагадали б про людей, якщо це люди збудували місто й жили в ньому неймовірно давно. Наліт старовини на цій місцевості був якимсь нездоровим, і більше за все на світі мені хотілося побачити якісь знаки або емблеми, котрі б доводили, що місто й справді задумали та заклали представники людського роду. Без сумніву, мені були неприємні пропорції та розміри цих руїн. Завдяки запасу різноманітних інструментів та спорядження, я здійснив безліч розкопок усередині просторів, оточених мурами зруйнованих споруд; однак справа просувалася повільно, і я не виявив нічого визначного. Коли знову впала ніч і зійшов місяць, я відчув подих прохолодного вихору, а разом із його поверненням і страх, що було відступив. Відтак я не зважився заночувати в місті. Коли ж покидав стародавні стіни, щоб заснути за їхніми межами, за моєю спиною загув невеликий піщаний вихор, що пролетів над сірими каменями, хоча й місяць був яскравим і пустеля здебільшого залишалася спокійною.

Прокинувся я на світанку, вирвавшись із полону жаских снів, у вухах стояв подзвін, подібний до бамкання, як у храмі. Я побачив, як червоний край сонця продирається крізь останні пориви невеликої піщаної бурі, що здіймалася над безіменним містом, і зазначив про себе безтурботність усього іншого ландшафту. Я ще раз наважився поблукати серед руїн, які надималися під пісками, ніби якийсь казковий велетень під ковдрою, ще раз спробував відкопати реліквії забутої раси – й знову надаремно. Опівдні я відпочив, а потім присвятив тривалий час дослідженню стін, ліній колишніх вулиць і контурів майже зниклих будівель. Усе свідчило про те, що колись це було-таки могутнє місто, і я задумався, що ж було джерелом його величі. У моїй уяві виникла повна картина пишноти століття, такого віддаленого, що про нього не могли знати навіть халдеї. У моїй голові промайнули таємничі образи: приречений Сарнаф, що стояв на землі Мнарі, коли людство було ще

молодим; загадковий Іб, висічений із сірого каменю задовго до появи на землі людства.

Несподівано я натрапив на місце, в якому поклади породи круто випиналися з пісків і утворювали невисоку скелю, і тут же з радістю для себе виявив сліди існування народу, що жив задовго до Великого потопу. Грубо висічені на поверхні скелі форми були, без сумніву, фасадами кількох невеликих приземкуватих будинків і храмів, вирубаних у скелі; я припустив, що інтер'єр цих будівель, можливо, зберігає не одну таємницю неймовірно далеких століть, тоді як вирізьблені зображення, розташовані ззовні, вже давно могли стерти піщані бурі.

Я помітив віддалік темні діри. Вони містилися дуже низько й були засипані піском, але я розчистив одну з них лопатою і поповзом протиснувся в неї, тримаючи перед себе запалений факел, котрий, як я справедливо вирішив, був абсолютно необхідний для розкриття таємниць безіменного міста. Опинившись усередині, я збагнув, що вирубаний у скелі простір і справді був храмом. Я побачив явні ознаки того, що тут, у цих благодатних місцях, якими вони були до їхнього перетворення на пустелю, жили люди, і цей храм був для них місцем поклоніння. Тут були примітивні вітварі, стовпи, ніші, дивовижно низькі; хоча мені й не вдалося виявити ні скульптури, ні фрески, зате було безліч окремих каменів із явно рукотворними формами, що перетворювало їх на якісь певні символи.

Стеля обробленої різцем зали була дуже низькою, я заледве міг випрямитися, стоячи на колінах, і це здалося мені дивним. Однак площа зали була такою великою, що мій факел освітлював лише частину темного простору. В далеких закутках зали мене охоплювало тремтіння – деякі вітварі та камені нагадували про забуті ритуали, жажливі, огидні та непоясненні за своєю суттю. Що за люди могли спорудити й відвідувати такий храм? Роздивившись усе, що було всередині, я виповз назад, охоплений жагою дізнатися, що іще відкриють мені ці храми.

Уже наближалася ніч, проте побачені мною предмети привернули мою цікавість, яка врешті-решт пересилила страх, і я залишився серед довгих у місячному сяйві тіней, котрі сповнювали мене жахом, коли я вперше побачив безіменне місто. У сутінках я розчистив іншу діру та заповз у неї з новим факелом; усередині виявив іще більшу кількість каменів і символів, настільки ж незрозумілих, як і в першому храмі. Приміщення було таким же низьким, але не таким просторим і закінчувалася дуже вузьким проходом, заповненим похмурими загадковими ідолами. Я пильно розглядав їх, аж раптом гул вітру і лемент мого верблюда, що залишився іззовні, порушили тишу, і я був змушений вийти, щоб з'ясувати, чого він так напудився.

Над допотопними руїнами яскраво сяяв місяць, освітлюючи щільну хмару піску, яку здійняв, як мені здалося, потужний вихор, що, однак, уже стихав, але ще дув із боку скелі, що нависала наді мною. Я зважив, що саме цей холодний вітер, який ніс пісок, і налякав мого верблюда, і хотів було відвести тварину в надійніше укриття, аж раптом випадково зиркнув угору й усвідомив, що вітру над скелею не було. Я був вражений цим, мене знову

охопив страх, але я зразу ж згадав про вітри, що налітають раптово й обмежені малим простором, які спостерігав до того на сході та заході сонця, і переконав себе, що все добре. Я вирішив, що вітер дме з якоїсь розщелини, яка вела до печери, і поглянув на пісок, здійнятий у повітря, намагаючись простежити, звідки він з'явився. Невдовзі мені вдалося визначити, що джерелом його появи було чорне гирло храму, розташоване далеко на південь від мене, тому я ледве міг його розгледіти. Важкою ходою рушив я до цього храму, долаючи опір задушливої піщаної хмари; підійшовши ближче, я побачив його обриси та розміри. Він виявився більшим за тамтешні храми, а вхідний отвір, що вів досередини, був забитий піском, спеченим набагато меншою мірою. Я спробував було пропхатися всередину крізь цей отвір, але крижаний вітер страхітливої сили зупинив мене, ледь не загасивши факел. Вихор рвався з темного гирла назовні з фантастичною силою і зловісно завивав, здіймаючи пісок і розвіваючи його посеред таємничих руїн. Незабаром вітер ущух, піщаний вихор потроху вгомонився і нарешті влігся остаточно. Однак серед примарних каменів міста відчувалася чиясь незрима присутність, а глипнувши на місяць, я уздрів, що він тремтить і трясеться, немов відображення у вкритій брижами воді. Важко знайти слова, щоб передати мій страх, і все ж він не заглушив спрагу відкриттів, і тому, ледь вітер ущух, я одразу ж увійшов до темної зали, звідки він тільки-но примчав.

Цей храм, як мені вдалося помітити іззовні, був більшим за інші; найімовірніше, він був природною заглибиною, якщо у ньому бешкетував вітер, який віяв невідомо звідки. Тут я міг уже стояти у повен зріст, і все ж вітарі та камені були такими ж присадкуватими, як і в попередніх храмах. Нарешті я побачив сліди образотворчого мистецтва стародавнього народу – на стінах і стелі видніли покручені клапти висохлої фарби, яка вже майже вицвіла й обсипалася. З наростаючим хвилюванням я розглядав хитросплетіння тонко окреслених різьблених візерунків. Піднявши факел над головою, я оглянув стелю і поміркував, що вона має надто правильну форму, щоб бути природною. Доісторичні різьбярі з каменю, як мені здалося, вочевидь, мали хороші технічні навички.

Потім яскравий спалах фантастичного полум'я відкрив мені те, що я шукав, – прохід, що вів до тієї самої віддаленої прірви, звідки виходили вихори, які так раптово здіймалися. У мене підкосилися ноги, коли я побачив, що це був просто невеликий дверний отвір, явно рукотворний, вирубаний у твердій скелі. Я просунув в ту діру факел і побачив чорний тунель, під низькою склепінчастою стелею якого виднівся проліт численних дрібних, грубо висічених сходинок. Сходинки круто збігали вниз. О, ці сходинки ще будуть снитися мені завжди. Я прийшов дізнатися про їхню таємницю. Тієї миті я навіть не знав, як їх краще назвати – сходинками чи просто виступами для ніг, якими можна було спуститися в безодню. У моїй голові роїлися божевільні думки; здавалося, слова і застереження арабських пророків пливуть над пустелею з країн, відомих людям, до безіменного міста, про яке люди нічого не повинні знати. Після хвилинного вагання я опинився по той бік входу і почав обережний спуск східцями, обмацуючи кожну з них ногою, немов це була приставлена драбина.

Такий жахливий спуск може привидітися хіба що у тяжкому маренні або в страшному

наркотичному сп'янінні. Вузький прохід вводив мене дедалі вниз, він був нескінченний, немов жаский, населений нечистою силою колодязь, і світла факела над моєю головою було недостатньо, щоб освітити ті невідомі глибини, в які я спускався. Я втратив відчуття часу і забув, коли востаннє зиркав на годинник, а думка про відстані, які пройшов у цьому тунелі, змушувала мене сіпатися. Місцями спуск ставав іще крутішим або, навпаки, м'якшим, місцями змінювався його напрямок; а одного разу мені трапився довгий низький пологий прохід, в якому я у перші миті ледь не вивихнув собі ногу, спіткнувшись на кам'янистій підлозі. Просуватися довелося обережно, тримаючи факела перед себе на відстані витягнутої руки. Стеля тут була такою низькою, що, навіть стоячи на колінах, не можна було випростатися цілком. Потім знову почалися прольоти крутих сходинок. Я продовжував свій нескінченний спуск, аж раптом згас мій тьмянний факел. Здається, я не одразу це помітив, а коли все ж виявив, що залишився без вогню, моя рука все одно, як і раніше, стискала факел над головою так, наче він продовжував палати. Стан невідомості полонив мене тривогою, я відчув себе нещасним земним блукачем, котрий потрапив у далекі старозавітні місця, які стерегли невідомі сили.

У півтімі на мене звалився потік розмаїтих думок і марень, уривки викоханих мною коштовних демонічних знань, сентенції божевільного араба Аль-Хазреда, абзаци з жаских апокрифів Дамаска і нечестиві рядки з «Примарного образу світу» Готьє де Метца. Я твердив про себе уривки химерних фраз і бурмотів щось про демонів Афрасіабу, які пливають униз за течією Оксу; безперервно спливали у моїй свідомості фрази з байки лорда Дансені – про безодні, які не відбивають чорноту. Одного разу, коли спуск несподівано круто подався вниз, я взявся цитувати у вигляді монотонного співу щось із Томаса Мура[6 - Томас Мур (1779–1852) – ірландський поет, автор цілої низки сатир, спрямованих проти англійської реакційної політики. Цитата – з поеми «Аткітрон».] і декламував доти, поки від цих рядків мені не зробилося моторошно:

Візьми півтіми посудину чорну,
Казан чаклунки з вмістом страшним,
Місячним зіллям до країв повну.
Схилився глянути, куди нога ступає —
Униз, побачив сам, що там щось є,
Наскільки погляд мій сягає,
Стіни гладкі, як дзеркало якесь,
Ніби їх лак якийсь вкриває,
А з поля темного вже смерть
Його на берег моря викидає.

Здавалося, час зупинився, аж раптом я знову відчув, що мої ноги стоять на рівній горизонтальній поверхні, і виявив, що опинився в якомусь приміщенні. Воно було не набагато вищим за кімнати у двох менших храмах, які розміщувалися зараз нагорі, неймовірно далеко від мене. Я все ж не міг стояти у повний зріст: випрямитися, як і раніше, можна було, лише опустившись на коліна. У суцільній темряві я заметушився

навмання й дуже швидко второпав, що перебуваю у вузькому коридорі, уздовж стін якого стоять рядами дерев'яні скрині зі скляними віками – я визначив це на дотик. Відполіроване дерево і скло... у цій палеозойської безодні? Думки про те, що може ховатися за цим, змусили мене здригнутися. Скрині були явно зумисне розставлені обабіч проходу на однаковій відстані одна від одної. Вони були подовгастої форми і стояли горизонтально; своїми розмірами та формою нагадували труни, і це укотре кинуло мене в холодний піт. Спробувавши зрушити з місця одну за одною дві чи три скрині, я виявив, що вони міцно закріплені на своїх місцях.

Цей прохід, наскільки я втямив, був досить довгим; тому, не побоюючись зустріти якусь заваду на своєму шляху, я мерщій кинувся вперед, намагаючись драпонути, але це мені вдавалося кепсько, я лише ледь-ледь пересував ноги; мабуть, збоку це виглядало б огидно, але хто міг побачити мене у цій непроглядній темряві? Час від часу я обмацував простір то ліворуч, то праворуч від себе, щоб переконатися, що стіни й шеренги скринь усе ще тягнуться уздовж проходу. Як і будь-яка людина, я так звик мислити візуальними образами, що майже забув про темряву та малював у своїй уяві нескінченний одноманітний коридор із розставленими уздовж нього скринями з дерева та скла, буцімто ця картина була доступною моїм очам. І раптом несподівано мене на мить охопило якесь невимовне відчуття, і я справді побачив цей коридор.

Не можу сказати достеменно, коли моя уява трансформувалася в такий зір; просто якоїсь миті я помітив попереду світіння, що поступово посилювалося, і до мене дійшло, що бачу смутні обриси коридора і скринь, які проступали унаслідок якоїсь невідомої підземної флуоресценції. У перші хвилини все було точнісінько так, як я собі й уявляв, оскільки світіння було дуже слабким; але в міру того, як, спотикаючись і ледь утримуючи рівновагу, я продовжував просуватися вперед, у напрямку світла, яке посилювалося, ставало дедалі яскравішим, моя уява малювала лише слабку подобу реальної картини. Ця зала не була позначена печаттю недопрацювання, як храми в місті нагорі; ні, це був досконалий пам'ятник найвеличнішого екзотичного мистецтва.

Яскраві, насичені й зухвало фантастичні візерунки та малюнки склалися у безперервний настінний розпис, лінії та кольори якого неможливо описати. Скрині були зроблені з незвичайного золотистого дерева, а їхня горішня частина – з тонкого скла, й усередині я побачив муміфіковані фігури, що своєю гротескністю перевершували образи найдикіших нічних снів.

Не можу передати увесь ступінь їхньої потворності. Доречнішим було б порівняння з рептиліями: в їхніх обрисах було щось від крокодила і водночас щось від тюленя. Але найбільше вони були схожі на якихось фантастичних істот, про яких навряд чи чув хоч один біолог або палеонтолог. За розмірами вони наближалися до людини маленького зросту, а їхні передні кінцівки завершувалися дрібними, але чітко окресленими стопами, подібно до того, як людські руки завершуються долонями та пальцями. Але найдивнішою частиною тіл були голови. Їхні обриси суперечили всім відомим у біології принципам.

Неможливо назвати нічого певного, з чим можна було б порівняти ці голови, протягом одного миттєвого проблиску думки я встиг подумати про кішку, бульдога, міфічного сатира й людину. Сам Юпітер не міг би похвалитися таким величезним опуклим чолом, проте роги, відсутність носа і крокодиляча щелепа не дозволяли втиснути ці голови у межі будь-яких відомих критеріїв. Якийсь час я мізкував, чи справжні це мумії, схилившись до серйозної підозри, що це всього лише рукотворні ідоли, але зупинився на тому, що все ж переді мною опинилися представники якихось архідавніх видів, що мешкали тут, коли безіменне місто перебувало ще у розквіті. Як завершальний штрих до їхнього безглузлого вигляду можна відзначити шати чудовиськ. Більшість із них були з непомірною щедрістю загорнуті в розкішні тканини й обвішані прикрасами із золота, коштовного каміння і невідомих мені блискучих металів.

Значущість цих плазунів була, мабуть, величезною, оскільки вони посідали чільне місце в сюжетах розмаїтих фантастичних фресок на стінах та стелі. З незрівнянною майстерністю художник зобразив їхнє життя у світі, який був їхнім світом, із містами та садами, збудованими і розміченими відповідно до їхніх розмірів, і я не міг позбутися думки, що їхня історія, представлена у цих зображеннях, не більше, ніж алегорія, яка мала на меті, вочевидь, продемонструвати розвиток народу, який поклонявся цим дивним істотам. Я вирішив, що для людей, котрі заселяли безіменне місто, вони були тим самим, чим була вовчиця для Рима або якісь тотемні тварини для індіанських племен.

Зупинившись на цій точці зору, я міг бачити на власні очі етапи безумовно чудової історії безіменного міста. Я немов слухав оповідки про могутню столицю на морському березі, що правила світом до того, як Африка піднялася з океанських хвиль; я спостерігав за перебігом боротьби з пустелею, що після відступу моря посунула на родючу долину, в якій стояла столиця. Я бачив війни, в яких вона брала участь, її триумфи та поразки, біди і радощі й, нарешті, став свідком страшної битви міста проти пустелі, коли тисячі людей, котрі заселяли його (алегорично вималювані тут у вигляді гротескних рептилій), були змушені прорубувати крізь скелі підземний шлях, призначений якимось дивом привести їх в інший світ, про існування якого розповідали їхні пророки. Усі ці сюжети, цілком надприродні на перший погляд, були викладені доволі правдоподібно, і зв'язок зображень зі спуском, який я подолав, від якого сироти бігали по спині, не викликав сумнівів. На деяких фресках я навіть упізнавав пройдені мною ділянки.

Сцени, зображені ближче до кінця проходу, вирізнялися найбільшою мальовничістю й екстравагантністю: місячний пейзаж спорожнілого безіменного міста, що лежало в руїнах, різко контрастував із краєвидом деяких райських кущів, до яких, либонь, пробили шлях крізь скелі люди з безіменного міста. На цих фресках місто і пустельна долина зображені неодмінно в місячному сяйві, а над розваленими мурами здіймався золотий німб, відкриваючи завісу, за якою таїлася промениста досконалість колишніх часів... Немов якийсь привид, що вислизав, вийшов тоді з-під пензля художника. Пишність сцен райського життя настільки лилася через край, що неможливо було повірити в їх справжність: мені відкрився невідомий світ вічного дня – з розкішними містами, запашними

пагорбами та долинами.

Розглядаючи останні фрески, я подумав, що бачу ознаки творчої кризи художника. Зображення були виконані не так майстерно, а їхні сюжети вирізнялися невгамовною фантастичністю. У цьому вони набагато перевершували навіть найнеправдоподібніші з ранніх сцен. Мабуть, це було відображене у фарбах свідчення повільного занепаду стародавнього народу й одночасного зростання ненависті цих людей до світу, що оточував їх і наступав на них разом із пустелею. Постаті людей, як і раніше, представлені у вигляді священних рептилій, поступово зменшувалися і виснажувалися, проте їхні душі, зображені у вигляді ореолів, ширяли над руїнами у місячному сяйві, зберігши свої колишні пропорції. Виснажені священники на фресках – це були рептилії у барвистих одягах, які посиляли прокляття принесеному іззовні повітрю й усім, хто вдихав його; фінальна сцена, від якої кров стигла в жилах, зображувала, як якогось чоловіка, звичайнісінького на вигляд, ймовірно, одного з перших мешканців Ірема, міста стовпів, пошматували представники більш давньої раси. Я згадав, як бояться безіменного міста араби, і зітхнув із полегшенням, бо на цьому фрески уривалися, а далі тяглися нерозписані стіни та стеля.

Захоплений безперервною низкою зображених на стінах сюжетів історії, я підійшов до самого краю навислої наді мною своєю низькою стелею зали і виявив браму, крізь яку пробивалося мерехтливе випромінювання, що освітлювало мій шлях сюди. Навкарачки наблизившись до неї упритул, я не міг не зойкнути від надмірного подиву, спричиненого тим, що з анфілади інших, яскравіше освітлених кімнат переді мною постала безмежна порожнеча, заповнена однорідним сяйвом. Таке сяйво бачить людина, котра стоїть на вершині Евересту, спрямовуючи свій погляд у безкраї простори, повіті серпанком і пестливими променями сонця повітряного океану. Позад мене залишився такий тісний прохід, що я ніяк не міг випрямитися в повний зріст; попереду ж лежала промениста підземна нескінченність.

Прохід завершувався майданчиком, з якого починалися сходи, що круто забирали в безодню, безконечна низка дрібних сходинок, схожих на решту позаду, в темних проходах. Проте все, що лежало за чотири-п'ять футів від мене, було приховане від погляду світним туманом. Поруч із лівого від стіни проходу височіли розчахнуті масивні бронзові двері, надміру грубі, прикрашені химерними барельєфами. Ці двері, якби їх зачинити, могли б цілком ізолювати увесь цей підземний світ променистого світла від пробитих у скелі крипт і проходів. Я поглянув на сходинок і вирішив, що ні за що на світі не стану спускатися вниз. Після цього ліг долілиць на кам'яну підлогу, і полум'я скажених думок охопило мене, навіть під натиском смертельної втоми вони не покидали мою свідомість.

Заплющивши очі, я лежав і вдавався до роздумів, і знову в свідомості виникали сюжети фресок, але цього разу вони були наповнені новим, зловісним, змістом. Маю на увазі сцени, які закарбували розквіт безіменного міста: рослинний світ долини навколо нього, далекі країни, з якими торгували його крамарі. Для мене залишалася загадкою незмінна випуклість алегорично зображених плазунів, і я подумав, що зображена на картинах

історія швидше за все доволі правдиво відтворювала справжній стан речей. Пропорції безіменного міста на фресках були підігнані під розміри рептилій. Я замислився над тим, якими ж мали бути реальні розміри та пропорції безіменного міста. І знову згадав про надзвичайно низькі стелі первісних храмів і підземного коридора, вирубаних у такий спосіб безумовно для того, щоб продемонструвати свою догідливість перед божествами, яким вони поклонялися; при цьому їхні шанувальники хоч-не-хоч, але мали опуститися навкарачки.

Можливо, і їхні ритуали передбачали пересування поповзом для імітації рухів цих рептилій. Однак жодна релігійна теорія не могла переконливо пояснити, чому горизонтальні проходи цього страшного спуску були такими ж низькими, як і храми, або й іще нижчими, оскільки в них неможливо було випростатися, навіть стоячи на колінах. Новий напад страху охопив мене, коли я подумав про ці стародавні рептилії, чиї огидні муміфіковані форми так нагадували мої власні. Асоціації, що виникають у свідомості, бувають дуже химерними, і я весь аж стиснувся від думки про те, що, за винятком того нещасного, пошматованого юрбою на останній фресці, я був єдиним носієм людської подоби серед цього сонму реліквій і символів первозданного життя.

Але вже укотре страх, який зачаївся в моїй збентеженій душі, змогла здолати цікавість. Промениста прірва манила мене побачити й відкрити те, що вона таїла в собі. Навіть найвидатніший дослідник вважав би це за велику честь. Я ні на хвилину не сумнівався в тому, що ця низка дивних дрібних сходинок провадила в чудовий таємничий світ, і сподівався знайти там свідчення існування представників людського роду, яких не знайшов у вкритому розписами коридорі. Фрески цього підземного царства зображували казкові міста й долини, і моя фантазія вже ширяла над розкішшю колосальних руїн, яка чекала мене внизу.

Мої страхи, власне, належали радше минулому, ніж майбутньому. Навіть фізичний страх, викликаний моїм становищем тут, у цьому тісному коридорі з його мертвими рептиліями та допотопними фресками, за багато миль від звичного горішнього світу, перед обличчям світу іншого, наповненого гнітючим сяйвом, що пробивалося крізь туман, не міг зрівнятися зі смертельним жахом, який навіює атмосфера і дух, що постав із первозданного хаосу. Здавалося, що з первісних каменів і вирубаних у скелі храмів безіменного міста виступала сама давнина, глибину якої не можна було окреслити жодними вимірами; пізніша з географічних мап, що вразила мою уяву, побачених мною на фресках, містила обриси океанів і континентів, невідомі сучасній людині, й лише деякі з контурів примарно нагадували мені теперішні обриси деяких земель і берегів. І вже нікому не вдасться дізнатися, що сталося упродовж геологічної ери, що розділяла ці часи, бо стерлися розписи і скотилася в огидну трясовину занепаду колись горда раса, яка ненавиділа смерть. Був час, коли в цих печерах і променистих сферах, що лежали за ними, ключем було життя, а зараз тут стояв я, сам-один серед уцілілих пам'яток сивої давнини, і сіпався від думки про незліченні століття, упродовж яких ці реліквії перебували тут у мовчазному чутванні.

Раптом я відчув новий напад божевільного страху – того самого страху, який раз по раз заволодівав мною, починаючи з моменту, коли я вперше побачив моторошну долину та безіменне місто під холодним місяцем; і, незважаючи на те, що сили мої були на межі, я гарячково стиснувся, присів навпочіпки і спрямував свій погляд у чорний коридор, що сполучався з тунелем, який вів нагору, в світ, заселений людьми. Сум'яття почуттів охопило мене, нагадавши про тих, хто змусив остерігатися безіменного міста вночі, й було таким же болісним і нез'ясовним. За мить, однак, я відчув іще більший шок, почувши звук, перший звук, який порушив глуху тишу цих замогильних глибин. Це був глибокий низький стогін... Немов ціле збіговисько демонів, приречених на вічні муки, стогне під землею. Стогін лунав із темного коридора, в який я втупив свій погляд. Звук стрімко наростав, і нарешті в низькому проході пролунало гомове відлуння. Тієї ж миті я відчув посилений потік холодного повітря, він струменів із тунелів із боку міста, що розкинулося нагорі. Це холодне повітря дещо збадьорило мене й повернуло стан душевної рівноваги, бо за мить я згадав про раптові пориви вітру, які щоразу на сході й на заході виникали навколо гирла, що відкривало вхід у безодню; саме один із цих поривів і допоміг мені знайти потаємні тунелі. Я зиркнув на годинник – наближався час сходу сонця – і сповнився рішучості чинити опір цьому шквального потоку, який пірнув у надра землі, що слугували йому домівкою, з таким самим шаленством, із яким він продирався увечері назовні. Страх розтанув, і це було цілком логічно: мої роздуми над невідомим феноменом обірвав бурхливий прояв природної стихії.

Тим часом, шаленіючи дедалі більше, стогін переростав у пронизливий лемент, з яким вітер ночі кидався у підземну безодню. Я знову впав на черево і гарячково вчепився у підлогу, в жаху уявивши собі, як шквальний потік кине мене крізь відчинені навстіж двері в безодню за ними, що роззявила свою пащеку і ще й відсвітлює. Страх провалитися у цю прірву опанував мною; проте на той час, коли я помітив, що мое тіло й справді ковзає у напрямку до зяючого входу в прірву, мене вже полонили тисячі нових страхів, які заволоділи моєю уявою. Невблаганність повітряного потоку пробудила в мені найнеймовірніші фантазії; сіпнувшись, я знову порівняв себе із тим побаченим у страшному коридорі єдиним представником людського роду, котрого подерли на шмаття сини безіменного міста. Бо в тій жорстокій силі, з якою мною теліпав завихрений потік, вгадувалося дедалі наростаюче мстиве божевілля, немов викликане неспроможністю швидко знищити мене.

Здається, останньої миті з моїх грудей вирвався дикий зойк, я майже втратив розум, але навіть якщо це було так, то мое волення розчинилося у гаморі цього пекла, в якому завивали вітри-примари. Я спробував повзти назад, долаючи опір невидимого вбивчого потоку, але не зміг навіть втриматися на місці – струмись повітря повільно та невблаганно підштовхував мене до входу в невідомий світ. Рештки розуму покинули мене, загадковий двовірш божевільного араба Аль-Хазреда після побаченого безіменного міста уві сні знову кружляв у моїй голові, і я постійно повторював його вголос:

Не мертве те, що вічність захищає,
Смерть інколи разом із вічністю вмирає.

Тільки задумливі похмурі боги пустелі знають, що тоді сталося... З якою невимовною люттю я боровся у темряві з потоком, що ніс смерть, який Абаддон[7 - Абаддон – загибель, руїна, нищення, пекло, безодня і край померлих у юдаїзмі та християнстві.] повернув мене до життя, в якому я приречений назавжди пам'ятати про вітер ночі та тремтіти при його появі доти, аж поки забуття або навіть щось гірше не опанує мене. Що це було? Щось жахливе, неприродне, грандіозне; занадто далеко виходило воно за межі людського розуму, щоб можна було повірити своїм очам і переконати себе в тому, що все побачене – не гра уяви. Я дотепер не можу повірити у реальність баченої мною картини й лише в німоті, обтяжений досвітнім прокляттям, коли неможливо вже заснути, перестаю сумніватися в її правдивості.

Як я вже казав, лють повітряного потоку, що звалився на мене, була воістину пекельною і бісівською у найгіршому сенсі цього слова, а його звучання наповнювало мене жахом та огидою, бо я відчував приховану в ньому злість безлюдної вічності. Незабаром ці звуки, які до того здавалися мені цілком хаотичними, набули якоїсь ритмічності, вони мордували мій мозок. Я почув оглушливі прокляття та звірине ревіння поганських монстрів, що долинали з глибин, де упродовж багатьох мільярдів років лежали незліченні старожитності, приховані від осяяного світанком світу людей.

Повернувшись, я побачив контури, що чітко вимальовуються на тлі променистого ефіру безодні, які не можна було бачити з похмурого коридора. Жахлива зграя чортів, що шалено мчали з перекошеними від ненависті мордами, у безглузких обладунках; напівпрозорі дияволи, породження раси, про яку люди не мали ані найменшого поняття, повзучі рептилії безіменного міста.

Щойно вітер ущух, я занурився туди, де панували замогильні чудовиська, у темряву земних надр; бо за останньою з цих тварюк із брязкотом зачинилися могутні бронзові двері, вчинивши подібний на грім гуркіт музичного металевого скреготу, відлуння якого вирвалося у далекий світ людей, вітаючи сонце, що сходило, як колись вітали його колоси Мемнона з берегів Нілу.

Гіпнос[8 - Гіпнос – у давньогрецькій міфології бог сну, син Нікс (Ночі) й Ереба (Пітьми), брат бога смерті Танатоса, батько Морфея. Мав владу над людьми та богами.]

С. Л. присвячую

З приводу сну, згубної пригоди, в яку ми вирушаємо вночі, можна сказати лише одне: люди щодня засинають зі сміливістю, яка була б незрозумілою, якби ми не знали про те, що вона є результатом зневаженої нами небезпеки.

Ш. Бодлер

Ах, якби Всесвіт населяли боги, сповнені жалю, звідки вони довгими годинами спостерігали б за мною, коли ні моя воля, ні якийсь наркотик не можуть утримати мене на краю прірви сну!

Мабуть, я шаленець, адже вирішив відчайдушно пірнути у таємниці, зміст яких і досі не розкрило людство. Божевільний також і мій приятель – причинний або блаженний? – мій єдиний товариш, котрий спонукав мене до цих пошуків і досяг успіху в них, щоб позбутися нарешті страху, який одного разу міг би стати моїм.

Пригадую, що ми познайомилися на залізничному вокзалі. Оточений зіваками, він лежав на землі цілком непритомний. Його худорляве, зодягнене у чорний костюм тіло дивно зсудомило. На вигляд чоловікові було років сорок. Глибокі зморшки чітко окреслили його запалі щоки. Але ці зморшки були напрочуд гарної овальної форми. Кілька срібних ниток блистіли в його пишній кучерявій шевелюрі, а його густа коротка борідка у молоді роки була, либонь, чорнішою за вороняче крило. Чоло було білим, немов мармур Пентелі[9 - Пентелі – гора у Греції висотою 1109 м, розташована за 23 км на північний схід від Афін, яка починаючи з античних часів була відома по всій Елладі своїм мармуром.], і таким чудовим, що, здавалося, належало самому Всевишньому.

У моїй свідомості скульптора відразу ж з'явилася ідея, що цей невідомець – не хто інший, як античний Фавн, який раптово з'явився з розкопок зруйнованого храму і перенесений, уже не знаю ким, у наш сумний світ для випробування холодом і згубним впливом часу. Коли він розплющив свої величезні карі очі, то в пронизливому погляді чужої людини я прочитав, що відтепер це мій єдиний приятель, бо раніше у мене не було жодного, позаяк я второпав, що його очі споглядали велич і жах того царства, яке лежить по інший бік реальності. Того царства, яке дбайливо зберігає моя уява і якого я марно шукав. Одним жестом я відтіснив юрбу роззяв та оголосив, що він має піти до мене і стати моїм наставником і провідником у нескінченних пошуках загадкового. Той кивнув на згоду. Пізніше в його голосі мені розкрилася чарівна музика віол і кришталевих куль. Ми розмовляли дні й ночі без угаву, і я ліпив його бюст або точив зі слонової кістки мініатюру з його портретом, щоб висікти на них і цим збезсмертити його слова.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=51015615&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Демокрит Абдерський (приблизно 460–370 рр. до Р. Х.) – давньогрецький філософ-матеріаліст, засновник атомістичної гіпотези пояснення світу, що розглядав можливість існування нескінченного числа неповторних світів.

2

«Сон літньої ночі». Дія четверта, сцена 1. Переклад Юрія Лісняка.

3

Кенотаф – символічна могила, в якій немає небіжчика, таку споруджують як спомин про людину, котра загинула на чужині.

4

Із забуття (лат.).

5

Мемнон – син Еос і Тітона, брата Пріама, один із героїв Троянської війни, котрий виступив на чолі ефіопського війська проти греків.

6

Томас Мур (1779–1852) – ірландський поет, автор цілої низки сатир, спрямованих проти англійської реакційної політики. Цитата – з поеми «Аткітрон».

7

Абаддон – загибель, руїна, нищення, пекло, безодня і край померлих у юдаїзмі та християнстві.

8

Гіпнос – у давньогрецькій міфології бог сну, син Нікс (Ночі) й Ереба (Пітьми), брат бога смерті Танатоса, батько Морфея. Мав владу над людьми та богами.

9

Пентелі – гора у Греції висотою 1109 м, розташована за 23 км на північний схід від Афін, яка починаючи з античних часів була відома по всій Елладі своїм мармуром.